

9 69 ΠΑΒ
Παλαιών (Δ) Ν. Φωκίου

Δ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ - Μ. ΔΩΡΟΥ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ.Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

52 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ-ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ-ΑΘΗΝΑΙ

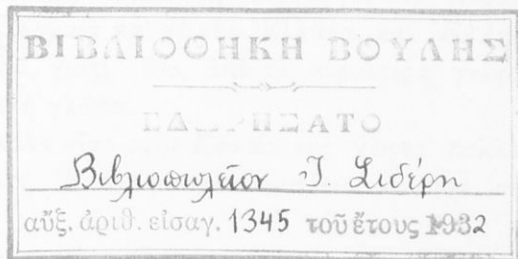
002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1117

5 69 ΠΑΒ
Παλαιώτατος (D.) Μ. Δωρου
Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ—Μ. ΔΩΡΟΥ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝ. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΥ 52—ΑΘΗΝΑΙ
1932

002
ΕΠΕ
ΕΤΕΑ
1117

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Η ΒΥΣΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν τὴν ὑπογραφή τοῦ κ. Δ. Πα-
παϊωάννου.

Ματαΐδου

Βιβλιοθήκη Π. Παιδείας
1985

ΕΡΑΤΩΤΗΣ ΚΑΝ. Κ. ΣΙΔΕΡΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΥ 32 - ΑΘΗΝΑΙ
1985

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάδα ἀρχίζει ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ οἱ Ἕλλη-
νες ἄφησαν τὴν παλιὰ εἰδωλολατρικὴ πίστη καὶ ἔγιναν χριστιανοὶ
καὶ ἐνώθησαν σὲ μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία μὲ πρωτεύουσα τὴν ξα-
κουσμένη Πόλη. Καὶ λέγεται **Βυζαντινὴ Ἑλλάδα**, γιὰτὶ ἡ πρω-
τεύουσά της, ἡ Κωνσταντινούπολη, λεγόταν Βυζάντιο. Καὶ λέγε-
ται ἀκόμη καὶ **Μεσαιωνικὴ Ἑλλάδα**, γιὰτὶ ἔζησε στὸ Μεσαίωνα,
ἀνάμεσα δηλαδὴ στὴν Ἀρχαία καὶ τὴ νέα Ἑλλάδα, καὶ **Ἑλληνικὴ**
αὐτοκρατορία λέγεται, γιὰτὶ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα γνωρίσμα-
τά της ἦταν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

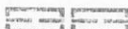
Ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάδα εἶχε στὴν ἐξουσία της χῶρες πολλὰς καὶ
ἦταν πλούσια καὶ δυνατὴ. Ἐκανε μεγάλο ἐμπόριο καὶ εἶχε στρατὸ
καὶ στόλο δυνατὸν.

Γιὰ κακὴ ὅμως τύχη τοὺς καλοὺς της κυβερνήτες τοὺς διαδέ-
χτηκαν ἄλλοι κακοὶ καὶ τὴ ζηλευτὴ ὁμόνοια μὲς στὸ κράτος τὴ δια-
δέχτηκε ἡ γκρίνια καὶ ἀτέλειωτες φιλονικίες, γιὰ θρησκευτικὰ προ-
πάντων ζητήματα, καὶ ἐπαναστάσεις.

Ὅλ' αὐτὰ βέβαια ἀδυνατίσαν πολὺ τὴν αὐτοκρατορία. Ἀρχισε
νὰ χάνη τὰ πλοῖα, νὰ χάνη τὸ ἐμπόριο καὶ νὰ χάνη καὶ πολλὰς χῶ-
ρες. Οἱ Ἀραβες, οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀκόμη ἔκαμαν πολλοὺς

πολέμους μαζί της και τήν έδραψαν τόσο, πού επιτέλους οί πιό δυνατοί άπ' τούς έχθρούς, οί Τούρκοι, τή σκλάβωσαν.

Υπόθεση λοιπόν του βιβλίου αυτού είναι να μάς πληροφορήσει τήν ιστορία τής Βυζαντινής ή Μεσαιωνικής Ελλάδας: δηλαδή: 1) Πώς οί Έλληνες έγιναν Χριστιανοί. 2) Πώς έζησαν μέσα στη μεγάλη αυτοκρατορία τής Κωνσταντινούπολης και 3) Πώς ξέπεσαν και σκλαβώθηκαν στους Τούρκους.

Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Ἐκταση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάδα εἶναι συνέχεια τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμε μερικὲς πληροφορίας γιὰ τὸ κράτος τοῦτο καὶ πρῶτα πρῶτα γιὰ τὴν ἑκτασὴ του.

Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν Ρώμη, ποὺ ἦταν στὴν ἀρχὴ ἓνα μικρὸ χωριὸ τῆς Ἰταλίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης, γεωργοὶ καὶ τσοπάνηδες, θέλοντας νὰ μεγαλώσουν τὴν περιφέρεια τοῦ χωριοῦ τοὺς ἄρχισαν πόλεμο μετὰ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Κυριέψαν στὴν ἀρχὴ τὴν Ἰταλία, ξαπλώθηκαν σ' ὅλη τὴ Δύση καὶ τοὺς ἤρθε ὕστερα ἡ ὄρεξις νὰ κυριέψουν καὶ τὰ πλούσια Ἑλληνικὰ βασίλεια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ κατώρθωσαν καὶ κυριέψαν στὰ 146 π. Χ. καὶ τὴν Παλιὰ ἀκόμη Ἑλλάδα καὶ τὴν ἑκαμαν Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μετὰ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα.

Ἔτσι οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι πᾶς ὅλου τοῦ τότε κόσμου. Ἡ ἐξουσία τους ξαπλωνόταν ἀπὸ τὴ Συρία ἀνατολικὰ ὡς τὸ Γιβραλτάρ δυτικὰ. Οἱ χώρες ποὺ σήμερα ὀνομάζονται Ἀγγλία, Γαλλία, Ἰσπανία, Πορτογαλλία, Ἑλβετία καὶ μέρος τῆς Γερμανίας, πρὸς τὴ Δύση ὅλες οἱ χώρες τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ ὅλη ἡ Μ. Ἀσία ὡς τὸν Εὐφράτη ποταμὸ, πρὸς τὴν Ἀνατολή, καὶ ἀκόμη ἡ βορινὴ Ἀφρική, ὡς τὴν ἔρημο Σαχάρα, ἦταν στὴν κυριαρχία τῆς Ρώμης. Δέν ἦταν καμιὰ δύναμη ποὺ μπορούσε ν' ἀντισταθῆ στοὺς γενναίους Ρωμαίους. Κι ὅλος ὁ κόσμος μιλοῦσε μετὰ θαυμασμὸ γιὰ τὸ δυνατό αὐτὸ λαὸ τῆς Δύσης ποὺ κατάστρεψε ὅλα τὰ βασίλεια καὶ κυριέφε ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς.

2.' Επίδραση τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι, γεωργοὶ καὶ τροπᾶνῆδες, ὅπως εἶδαμε, δὲν εἶχαν μεγάλη ἀνάπτυξη στὴν ἀρχή. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ἀπλή καὶ περιορισμένη, καὶ στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες ἔμεναν πολὺ πίσω. Ἐνῶ ἀπεναντίας ἡ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἀξιολόγητη· εἶχαν σπίτια κομψὰ καὶ ὁμορφα ἐπιπλωμένα, ἤξεραν γράμματα, ἦταν καλοὶ τεχνίτες, ντύονταν ὠραῖα.

Σὰν εἶδαν λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι τὴν εὐχάριστη αὐτὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν κι αὐτοὶ ζωὴ, ἄρχισαν νὰ γίνονται πιδ ἡμεροὶ, πιδ εὐγενικοὶ. Ἐχτιζαν κι αὐτοὶ σπίτια πλούσια κι ὠραῖα καὶ τὸ θεωροῦσαν περηφάνεια τους νὰ τὰ στολιζοῦν μὲ ἀγάλματα, μὲ ζωγραφιεὶς καὶ μὲ ἀγγεῖα, ποὺ ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔστελναν χιλιάδες στὴ Ρώμη. Κι ὅταν πολλοὶ Ἕλληνες πῆγαν στὴ Ρώμη γιὰ ἐργασία κι ἀνοιξαν σχολεῖα, ὅπου δίδασκαν γράμματα καὶ τέχνες, οἱ Ρωμαῖοι ἔστελναν σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ τους νὰ μάθουν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὶς Ἑλληνικὰς τέχνες. Πολλοὶ πάλι πλούσιοι Ρωμαῖοι ἐξόδευαν ἀμέτρητα χρήματα γιὰ νὰ στείλουν τὰ παιδιὰ τους νὰ σπουδάσουν στὴν Ἀθήνα, στὴ φημισμένη πόλη τῆς σοφίας.

Γενικὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα κι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τόση ἐπίδραση εἶχαν στοὺς Ρωμαίους, ὥστε ἓνας ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τους, ὁ Ὀράτιος, εἶπε: «Ἐμεῖς κατακτήσαμε τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἐκεῖνη μᾶς κυρίεψε· μᾶς ἔκαμε ἡμεροὺς καὶ μᾶς ἔμαθε τὶς τέχνες».

Ἔτσι ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ποὺ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχε διαδοθῆ στὴν Ἀνατολή, τώρα διαδόθηκε καὶ στὴ Δύση.

3. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ πρῶτες Ἐκκλησίες.

Οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἦταν εἰδωλολάτρες. Πίστευαν σὲ πολλοὺς Θεοὺς καὶ νόμιζαν πὼς οἱ Θεοὶ αὐτοὶ εἶχαν μορφὴ ἀνθρώπινη. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς παραστήσουν, ἔφτιαναν ὁμοιώματα, εἰδῶλα. Στὰ εἰδῶλα θυσιάζαν ζῶα καὶ πίστευαν πὼς αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ. Ἄν ἦταν ἄνθρωποι φτωχοὶ καὶ κατατρεγμένοι καὶ ἂν ἦταν δοῦλοι, ποὺ βασανίζονταν ἀσπλαχνα ἀπὸ τοὺς κυρίους των, δὲν τοὺς ἔμελε. Κι ἦταν ἀμέτρητοι τέτοιοι σ' ὅλη τὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Ἄλλὰ νὰ ὁ Χριστὸς, σωτήρας, ἐλευθερωτὴς ὅλων τῶν δυστυχημένων τούτων. Γεννήθηκε στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας τὸν καιρὸ ποὺ ἦταν αὐτοκράτορας ὁ Αὐγούστος, καὶ ὅταν ἔγινε τριάντα χρονῶν, ἄρχισε νὰ διδάσκῃ τὸν κόσμον. «Ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας, ὁ οὐράνιος πατέρας μας, ἔλεγε. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σὰν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἴσοι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀγαπημένοι σὰν ἀδέρφια. Ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου τούτου εἶναι πρόσκαιρη. Γι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ εἶναι καλόκαρδοι καὶ δίκαιοι γιὰ νὰ ἔχουν θέσῃ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ συγκίνησε βαθιὰ τοὺς ἄνθρώπους καὶ πολλοὶ πίστεψαν καὶ μερικοὶ ἔγιναν καὶ μαθητὲς του. Ἄλλ' οἱ περισσότεροι δὲν πίστεψαν καὶ ἄκουσαν τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, ποὺ φθονοῦσαν τὸ Χριστό, καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸ Ρωμαῖο διοικητὴ τῆς Ἰερουσαλὴμ Πιλάτο νὰ τὸν σταυρώσῃ. Ἐκεῖνος καὶ ἀναστήθηκε καὶ πῆγε στοὺς Οὐρανοὺς. Ἄλλ' οἱ μαθητὲς του, οἱ Ἀπόστολοι, βγήκαν στὸν κόσμον καὶ κήρυξαν τὴς ἀλήθειες τῆς νέας Θρησκείας. Οἱ πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ ξεχώρισαν ἀπὸ τοὺς ἄπιστους καὶ ἔκαναν κοινότητες, ποὺ ὠνομάστηκαν **Ἐκκλησίες**. Μαζεύονταν κάθε μέρα σ' ὀρισμένο σπίτι καὶ ἐψέλναν πρῶτα ὕμνους στὸ Θεό. Ἐπειτα ἔτρωγαν σὲ κοινὰ τραπέζια, ποὺ λέγονται **ἀγάπες**, γιὰτὶ ἀληθινὰ ἦταν ἀγαπημένοι ἀναμεταξύ τους σὰν ἀδέρφια, καὶ φρόντιζαν νὰ μαζεύουν

βοηθήματα για τους φτωχούς και να παρηγορούν τους άρρωστους.

Ὁ Χριστός κι ὁ ᾤφθαλμολόγος.

Τὴν κάθε Χριστιανική Ἐκκλησία διεύθυναν οἱ πρεσβύτεροι καὶ εἶχαν γιὰ βοηθοὺς τους τοὺς **διάκονους**, ποὺ μάζευαν τὰ βοηθήματα. Οἱ πρεσβύτεροι ποὺ ἦταν, σὲ κάθε μεγάλη πόλη ἦταν ἀρχηγοὶ σ' ὅλες τὶς γύρω Ἐκκλησίες καὶ λέγονταν **ἐπίσκοποι**.

Ἡ Ἐκκλησία κάθε τόπου ἦταν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς ἄλλες, μὰ ὅλες εἶχαν σχέσεις μεταξύ τους καὶ ἐνώνονταν μὲ τὴν κοινὴ πίστη στὸ Χριστό.

Ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἰδρύθηκε στὴν Ἱερουσαλήμ (τὸ ἔτος 33) κι ὕστερα ἀπ' αὐτὴ ἰδρύθηκαν πολλὲ γρήγορα κι ἄλλες, στὴ Δαμασκὸ, στὴν Ἀντιόχεια, στὴ Μ. Ἀσία, στὴν Ἑλλάδα.

4. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν Ἀθήνα.

Ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι ἐργάστηκαν μὲ ἔνθεο ζήλο γιὰ τὴ διάδοση τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Μὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς ξεπέρασε ὅλους. Ἦταν Ἰουδαῖος, ἀπὸ τὴν Ταρσό τῆς Κιλικίας, καὶ λεγόταν Σαούλ ἢ Σαῦλος. Παῦλος ὠνομάστηκε ὅταν ἔγινε Χριστιανός. Ὁ Παῦλος ἦταν ἄνθρωπος σπουδασμένος. Σπούδασε μάλιστα στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν ἀρχὴ κυνηγοῦσε φοβερὰ τοὺς Χριστιανούς. Ἀλλ' ὕστερα ἔγινε ὁ πιὸ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τους. Ὅπως ὁ ἴδιος διηγεῖται πηγαίνοντας μιὰ μέρα ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ στὴ Δαμασκὸ γιὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς χριστιανούς ποὺ ἦταν ἐκεῖ, κυκλώθηκε στὸ δρόμο ἀπὸ ἓνα φωτεινὸ σύννεφο κι ἔπεσε κάτω ζαλισμένος κι ἄκουσε ἀπὸ ψηλὰ μιὰ φωνὴ ποὺ τοῦ εἶπε:

— «Σαούλ, Σαούλ, γιατί μὲ καταδιώκεις; Μὴν κοιτάξεις ἄδικα.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός!»

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ Παῦλος ἄλλαξε πίστη· πίστεψε στὸ Χριστὸ καὶ πήρε τὴν ἀπόφαση νὰ ἐργαστῇ μ' ὄλη του τὴ δύναμη γιὰ τὴ διάδοση τῆς νέας θρησκείας. Ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο ἔτρεξε παντοῦ καὶ δίδαξε κι ἴδρυσε ἐκκλησίες. Εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἔρριξε τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν κι εἶπε: «Δὲν ὑπάρχει: Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαῖος, δὲν ὑπάρχει: δούλος καὶ ἐλεύθερος, δὲν ὑπάρχει: ἄνδρας καὶ γυναίκα. Ὅλοι εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸ Θεό. Ὁ Θεός μόνον ἀνθρώπους ξέρει καὶ τοὺς ξεχωρίζει: σὲ δίκιους κι ἄδικους.» Εἶναι ὁ πρῶτος λοιπὸν ποὺ ἄνοιξε τὸ δρόμο τῆς νέας θρησκείας σ' ὅλα τὰ ἔθνη. Γι' αὐτὸ κι' ὠνομάστηκε Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν. Κήρυξε στὴν ἀρχὴ στὴ Συρία, στὴν Ἀραβία, στὴν Κύπρο καὶ στὴ Μ. Ἀσία. Ἀποκεῖ πέρασε στὴ Μακεδονία, ἴδρυσε ἐκκλησίες στοὺς Φιλίππους, στὴ Θεσ-

σαλονίκη και καὶ σὴν Βέρροια κι ἔφτασε σὴν Ἀθήνα, ὅπου μίλησε

ἀπὸ τὸ λόφο τοῦ Ἀρείου Πά-
γου καὶ κήρυξε πὼς ὁ ἀληθι-
νὸς Θεὸς εἶναι ἓνας καὶ πὼς δὲν
κατοικεὶ σὲ πέτρες καὶ σ' ἀγάλ-
ματα, ποὺ τὰ φτιάβουν οἱ ἄν-
θρωποι, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ὁ δη-
μιουργὸς τοῦ κόσμου κι ὁ πλά-
στης τῶν ἀνθρώπων κι εἶναι
παντοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ποτισμένοι μὲ
τὴν εἰδωλολατρεία δὲν πίστεψαν
σὴν ἀρχὴ σὸ κήρυγμα τοῦ
Παύλου. Ἀπὸ τοὺς ἐπίσημοις
ἓνας πίστεψε, ὁ Διονύσιος ὁ Ἀ-
ρεοπαγίτης.

5. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χρι- στιανῶν. Οἱ μάρτυρες τῆς νέας Θρησκείας.

Ὁ Χριστιανισμὸς διαδόθηκε
γρήγορα σ' ὄλα τὰ ἔθνη. Καὶ
σ' αὐτὸ βοήθησαν πολὺ ἀπὸ τὴ
μὰ μεριά ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα,
ποὺ ἦταν διαδομένη σ' ὄλον τὸν
κόσμο ἀπὸ τὸ καιρὸ τοῦ Μ. Ἀ-
λεξάνδρου καὶ τὴ μεταχειρίστη-
καν οἱ Ἀπόστολοι σὸ κή-
ρυγμά τους κι ἔγραψαν σ' αὐτὴ
τὸ Εὐαγγέλιο. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κι ἀριστερὰ
του ὁ ἀπόστολος Μάρκος

ή ένωση τών λαών σ' ένα κράτος, τὸ Ρωμαϊκό.

Στὴν ἀρχὴ δέχτηκαν τὴ νέα θρησκεία μὲ χαρὰ οἱ φτωχοὶ οἱ κατατρεγμένοι καὶ οἱ δούλοι, γιατί ἔβρισκαν σ' αὐτὴ παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα. Κι ἔπειτα πίστεψαν καὶ οἱ πλούσιοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ εἶχαν θέση μεγάλη στὴν κοινωνία καὶ στὸ κράτος. Καὶ μόνο οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν ἔμειναν πιστοὶ στὴν εἰδωλολατρεία. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄρχισαν νὰ ὑποψιάζωνται τοὺς Χριστιανοὺς μήπως ἐπαναστατήσουν καὶ γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αὐ-

Ὁ Νέρωνας.

αυτοκράτορες τούς έκαμαν τρομερές καταδιώξεις, που ώνομάστηκαν **διωγμοί**.

Πολλοί ήταν οί μεγάλοι διωγμοί τών Χριστιανών, άλλ' οί πιό σπουδαίοι ήταν δέκα κι ώνομάστηκαν οί **δέκα διωγμοί τής Έκκλησίας**.

Πρώτος άρχισε τούς διωγμούς τών Χριστιανών ο άγριος και τυραννικός αυτοκράτορας Νέρωνας. Αύτός έκαψε τή Ρώμη (64) έτσι για γούστο κι ειπε πως οί Χριστιανοί έβαλαν φωτιά. 'Ο όχλος τής Ρώμης τó πίστεψε και ρίχτηκε στους Χριστιανούς κι έσφαξε πολλούς. Κι ο ίδιος ο Νέρωνας πρόσταξε άλλους νά κάψουν κι άλλους νά ρίξουν στα λιοντάρια νά τούς φάνε. 'Ο τελευταίος διωγμός έγινε από τόν αυτοκράτορα Διοκλητιανό (303) κι ήταν σκληρός όπως κι ο πρώτος.

Κατά τούς διωγμούς χιλιάδες χριστιανών ύπόφεραν με ήρωισμό τά φοδερά βασανιστήρια και πολλοί θυσιάστηκαν για τήν πίστη τους. Αύτοι ώνομάστηκαν **μάρτυρες** τής Χριστιανικής Θρησκείας κι ή Έκκλησία κρατεί με μεγάλο σεβασμό τή μνήμη τους, γιατί με τήν αυθυσία τους όχι μόνο διάδωσαν, αλλά και στερέωσαν τήν πίστη τού Χριστού.

6. 'Ο Μεγάλος Κωνσταντίνος (306—337).

«**Έν τούτῳ νίκα.**» 'Από τόν καιρό τού Διοκλητιανού τó απέριαντο Ρωμαϊκό κράτος τó κυβερνούσαν τεσσereς αυτοκράτορες: δύο στη δύση και δύο στην Άνατολή. 'Ενας άπ' αυτούς τούς αυτοκράτορες ήταν κι ο Μεγάλος Κωνσταντίνος, γιός τού Κωνσταντίνου Χλωρού και τής Άγίας Έλένης, που ήταν από Χριστιανική οίκογένεια.

'Όταν ο Κωνσταντίνος διαδέχτηκε στο θρόνο τής Γαλατίας τόν πατέρα του, οί άλλοι τρεις αυτοκράτορες δέν τόν αναγνώρισαν και μάλιστα ο Μαξέντιος, που βασίλευε στη Ρώμη, έτοιμαζόταν για πόλεμο. Μά ο Κωνσταντίνος, πιό δραστήριος, έτοιμάσε άμέσως στρατό

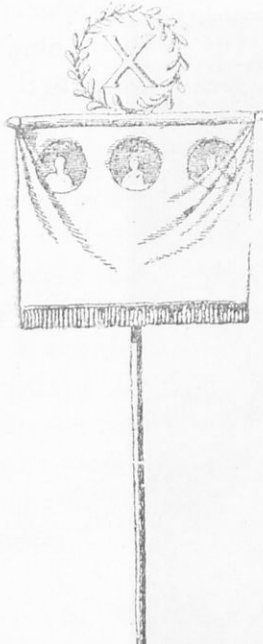
και ξεκίνησε νά τόν πολεμήση. Ἐφτασε σιμά στή Ρώμη, ὅπου τήν παραμονή τῆς μάχης πού θά ἔκανε μέ τò στρατò τοῦ Μαξεντίου, εἶδε κατὰ τò μεσημέρι στὸν οὐρανὸ ἓνα φωτεινὸ σταυρὸ. Τριγύρω στὸ

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος.

σταυρὸ διάβασε τήν ἐπιγραφή «**Ἐν τούτῳ νίκα**». Δὲν ἄργησε νά καταλάβῃ τί σήμαινε αὐτὸ κι εὐθὺς πρόσταξε τοὺς Χριστιανοὺς στρατιῶτες του νά φτιάσουν σημαίες μέ τὸ σταυρὸ καί μέ τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ΧΡ. Οἱ στρατιῶτες μέ τίς σημαίες αὐτὲς ἔμπρός, πού εἶναι

οί πρώτες Χριστιανικές σημαίες κι ὠνομάστηκαν **λάβαρα**, ρίχτηκαν τὴν ἄλλη μέρα μ' ἐνθουσιασμό στὴ μάχη. Ὁ Κωνσταντῖνος νίκησε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Σταυροῦ τὸ Μαξέντιο καὶ νίκησε ἀργότερα καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορες κι ἔμεινε μόνος αὐτοκράτορας σ' ὅλο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος.

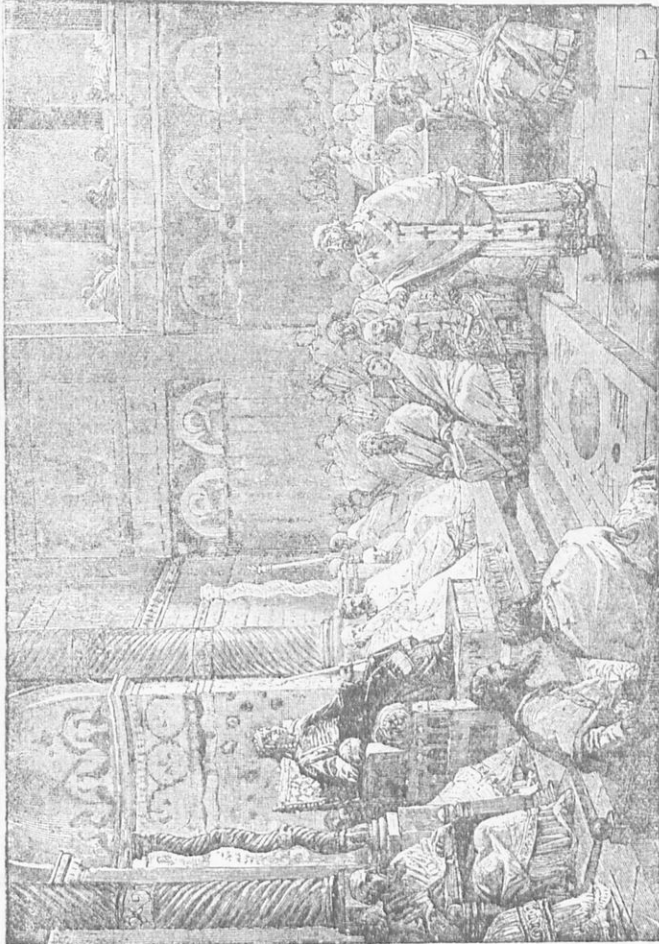
Λάβαρο.

Προστασία Χριστιανῶν καὶ Χριστιανισμοῦ. Οἱ νίκες αὐτῆς τοῦ Κωνσταντῖνου ἦταν θρίαμβος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀπὸ τότε ἔπαψαν πιά οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, ποὺ τόσα ὑπέφερε τρεῖς δόλοκληρους αἰῶνες, θριαμβεύει. Σὲ λίγο ὁ Κωνσταντῖνος ἔβγαλε διάταγμα καὶ κήρυξε πῶς ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Κράτους εἶναι ἡ Χριστιανική.

Μὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴ τοῦ Κωνσταντῖνου, ποὺ πανηγυρίστηκε σ' ὅλο τὸ Κράτος μὲ μεγάλη χαρά, οἱ Χριστιανοὶ πῆραν πάλι τὰ πολιτικὰ τους δικαιώματα, ποὺ εἶχαν χάσει ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν διωγμῶν. Τώρα μπορούσαν νὰ διορίζωνται σὲ δημόσιες θέσεις καὶ νὰ παίρουν ἀξιώματα. Ἡ Κυριακή, ἡ ἱερῆ μέρα τῶν Χριστιανῶν, ὠρίστηκε ὡς ἡμέρα ἀργίας τῶν δικαστηρίων.

Θρησκευτικὲς φιλονικίες. Ἡ σύνοδος τῆς Νίκαιας. Μ' ὅλα ταῦτα οἱ Χριστιανοὶ ἄρχισαν νὰ φιλονικούν μεταξὺ τους γιὰ θρησκευτικὲς διαφορές, ποὺ ὠνομάστηκαν **αἰρέσεις**. Ἀπ' αὐτῆς πιδ σπουδαία ἦταν τοῦ πρεσβύτερου Ἀρείου κι ἀναστάτωσε ὅλη τὴν ἐκκλησία. Ὁ Ἀρειὸς δίδασκε πῶς ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλ' εἶναι πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλοὶ τὸν πιστεύαν κι ἀκολούθησαν τὴν αἵρεσίν του.

‘Ο Κωνσταντῖνος, γιά νά φέρη πάλι τήν εἰρήνην στήν Ἐκκλησίαν,

Ἡ Α' Οἰκουμενική Σύνοδος.

κάλεσε ὅλους τοὺς ἐπίσκοπους στή Νίκαια τῆς Μ. Ἀσίας κι ἔκαμαν μεγάλο συμβούλιο γιά τήν υπόθεση αὐτή. Κι ἐπειδὴ σὸ συμβούλιο

αὐτὸ ἦταν καλεσμένοι ὅλοι οἱ ἱεράρχες τῆς Οἰκουμένης, γι' αὐτὸ ὠνομάστηκε **Οἰκουμενικὴ Σύνοδος** κι εἶναι ἡ πρώτη ποὺ ἔγινε (325).

Στὴν πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο πῆγε κι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας μ' ὅλη του τὴν ἐπισημότητα κι ἔδγαλε λόγο. Ἔπειτα οἱ ἱεράρχες συζήτησαν ποῖα εἶναι ἡ σωστὴ διδασκαλία καὶ καταδίκασαν τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου κι ἔκαμαν τὰ ἑπτὰ πρώτα ἄρθρα τοῦ «Πιστεύω».

Ἡ Κωνσταντινούπολη. Ἐξίσου σημαντικὸ ἔργο μὲ τὴν προστασία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Κωνσταντίνου νὰ πάρῃ τὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἀπὸ τὴ Ρώμη. Κι ἦταν δύο οἱ αἰτίες νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Ρώμη ἡ πρωτεύουσα: πρῶτο γιατί αἰεὶ ἐπικρατοῦσε ἀκόμη ἡ εἰδωλολατρεία καὶ δεύτερο γιατί ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὰ σύνορα, ποὺ εἶχαν ἀνάγκη νὰ φυλάγονται καλὰ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος διάλεξε γιὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας τὸ ἀρχαῖο Βυζάντιο, ποὺ ὠνομάστηκε ἀπὸ τότε Κωνσταντινούπολη (325).

Στὴν Κωνσταντινούπολη ἔχτισε ὁ Κωνσταντῖνος καινούργιες Ἐκκλησίες χριστιανικῆς, μεγάλοπρεπα παλάτια, θέατρα, ἀγορές, λουτρὰ, καὶ τὴ στόλισε μὲ θαυμάσια Ἑλληνικὰ καλλιτεχνήματα.

Ἐκεῖ πῆγε κι ὁ ἴδιος καὶ κατοίκησε μ' ὅλη του τὴν αὐλὴ (330) καὶ μαζί του πῆγαν καὶ πολλοὶ Ρωμαῖοι εὐγενεῖς κι ἄλλοι ἀπὸ τὶς γειτονικῆς χῶρες.

Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη. Ἡ μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου ἔγινε περίφημη γιὰ τὴ θεοσέβειά της. Πῆγε στὴν Ἱερουσαλὴμ κι ἔκαμε ἀνασκαφὲς γιὰ νὰ βρῇ τὸν Ἅγιο τάφο καὶ τὸν τίμιο Σταυρὸ. Καὶ τὰ βρῆκε κι ἔχτισε στὸν Ἅγιο τάφο ἐκκλησία κι ἔστησε τὸ σταυρὸ μὲ μεγάλη πομπὴ στὸ Γολγοθά. Σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἑλένη ἔχτισαν μεγάλοπρεπες Ἐκκλησίες καὶ προπαντὸς στοὺς Ἅγιους τόπους, ὅπου πάτησε τὸ πόδι του ὁ Κύριος.

Ἡ ἱστορία ὠνόμασε τὸν Κωνσταντῖνο **Μεγάλον** καὶ ἡ Ἐκκλησία **Ἰσαπόστολο** καὶ τὸν κατάταξε μαζί μὲ τὴν Ἑλένη τὴ μητέρα του

στοις Ἁγίους τῆς. Γιορτάζει τὴ μνήμη τους στὶς 21 Μαΐου.

Ἡ Ἁγία Ἑλένη.

7. Θεοδοσίος ὁ μέγας (370—395). Διαίρεση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἵστερα ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταντῖνο ἔγιναν πολλοὶ αὐτοκράτορες, μὰ ἀπ' αὐτοὺς μόνο ὁ μέγας Θεοδοσίος ἄξιζε. Ἦταν μυαλωμένος καὶ ἀνδρείος καὶ ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο φρόντισε πρῶτα πρῶτα νὰ γλιτώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς βάρβαρους λαοὺς ποὺ τὸ εἶχαν περιτριγυρίσει. Καὶ ἀφοῦ ἔδιωξε τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἔφερε τὴν εἰρήνην στὸ κράτος, ἔστριψε τὴν προσοχὴν του στὴν ἐκκλησία, ποὺ ἄρχισε πάλιν ν' ἀναστατώνεται ἀπὸ νέες αἰρέσεις.

Ἄλλος σὰν τὸν Ἄρειο, ὁ Μακεδόنيος, Πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη, δὲν παραδεχόταν ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεός. Γι' αὐτὸ ὁ Θεοδόσιος κάλεσε τὴ Δεύτερη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη (381). Ἡ Σύνοδος αὐτὴ καταδίκασε τὴν αἵρεση τοῦ Μακεδόنيου καὶ συμπλήρωσε τὸ «Πιστεύω» μὲ πέντε ἀκόμη ἄρθρα.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ στερεώσῃ πρὸς πολὺ τὴν ὀρθόδοξη πίστη ὁ Μ. Θεοδόσιος πρόσταξε νὰ διαλυθοῦν οἱ σύλλογοι τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐμπόδισε τὶς παλιὰς θυσίαις καὶ ἐκλείσε τοὺς ναοὺς.

Ὁ Θεοδόσιος γιὰ τὶς ὑπηρεσίαις ποὺ πρόσφερε στὸ Κράτος καὶ στὸ Χριστιανισμό, γιὰ τὸ ἄφησε μεγάλο καὶ εἰρηνεμένο πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ, ὠνομάστηκε Μεγάλος.

Ὁ Μεγάλος Θεοδόσιος κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του μοίρασε τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος στοὺς δυὸ γιούς του (395). Ὁ μεγαλύτερος, ὁ Ἀρκάδιος, πῆρε τὸ Ἀνατολικὸ καὶ ἔμεινε στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ ὁ μικρότερος, ὁ Ὀνώριος, πῆρε τὸ Δυτικὸ καὶ ἔμεινε στὴ Ρώμη.

Τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος δὲν ἔπεσε δυστυχῶς σὲ καλὰ χέρια. Οἱ αὐτοκράτορες του ἦταν ἀνάξιοι καὶ δὲν ἔζησε παρὰ μόνο ἑκατὸ χρόνια. Ἐνῶ τὸ Ἀνατολικὸ ἔπεσε στὰ χέρια αὐτοκρατόρων ποὺ δὲν ἦταν βέβαια μεγάλοι σὰν τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὸ Θεοδόσιο, ἦταν ὅμως γενναῖοι καὶ ἀφρωσιωμένοι στὸ καθῆκον καὶ ἔτσι κατάρθωσαν νὰ τὸ διατηρήσουν χίλια καὶ ἀκόμη χρόνια.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

8. Ἡ γλῶσσα, ἡ πίστις κι ἡ παιδεία τοῦ κράτους.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἰδρύθηκε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἡ Ἀνατολὴ ἦταν τὸ μόνο πολιτισμένο μέρος τοῦ κόσμου. Στὴν Ἀσία, στὴ Συρία καὶ στὴν Αἴγυπτο ἀνοῦσε ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ποὺ εἶχε διαδοθῆ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Παντοῦ μέσα στὴν Ἑλλη-

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες.

στῆμιο, ὅπου διδάσκονταν τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ γράμματα, ἡ φιλοσοφία καὶ τὰ νομικά,

Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα τότε ἔλαμψαν μὲ τόση δυνατὴ λάμψη, ὥστε ἡ ἐποχὴ ἐκείνη λέγεται ὁ **Χριστιανικὸς χρυσοὸς αἰῶνας**. Οἱ

νικὴ αὐτοκρατορία μιλοῦσαν κι ἔγραφαν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, γιατί σ' αὐτὴ ἦταν γραμμένα τὰ Εὐαγγέλια κι Ἑλληνες ἦταν οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. Τότε φάνηκαν οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, πατριάρχης στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ ἅγιος Γρηγόριος καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Αὐτοὶ μὲ τὴ διδασκαλία καὶ μὲ τὰ βιβλία τους φώτισαν ὅλη τὴν Οἰκουμένη.

Τότε ἰδρύθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι τὸ **Πανδιδακτῆριο**, σὰν τὸ σημερινὸ Πανεπι-

δύο μεγάλες δυνάμεις που στήριξαν την Έλληνική αυτοκρατορία είναι η Έλληνική γλώσσα και η Χριστιανική πίστη.

Μολαταῦτα για κάμποσον καιρό τὸ Ἀνατολικὸ κράτος ἐξακολούθησε νὰ λέγεται Ρωμαϊκό. Κι αὐτὸ ἔγινε, γιατί τὸ ὄνομα Ἑλληνες εἶχε χάσει τὴν ἀληθινὴν του σημασίαν καὶ σήμαινε μόνο τοὺς εἰδωλολάτρες. Γιὰ τοῦτο κι ὡς τὰ σήμερα ἀκόμη ὁ Πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη λέγεται Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων καὶ οἱ Ἑλληνες **Ρωμιοί.**

Ἐπίσημα τὸ κράτος κήρυξε γιὰ γλώσσα του τὴν Ἑλληνικὴν (στὰ 429) κι αὐτὸ ἔγινε μὲ τις ἐνέργειες τῆς Ἑλληνίδας αυτοκρατορίσσης Εὐδοκίας, γυναίκας τοῦ Μικροῦ Θεοδοσίου.

9. Ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565)

Ὁ Ἰουστινιανός, ἡ γυναῖκα του κι οἱ συνεργάτες του.

Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρὸ ἀξιοθαύμαστους αὐτοκράτορες τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας. Ἦταν δραστήριος κι ἀποφασιστικός. Ποτέ του δὲ λογάριεσε κόπους. Ποτέ του δὲ σκέφτηκε τί θὰ φάγῃ· τοῦ ἔφταναν μόνο λίγα χόρτα. Ποτέ του δὲ σκέφτηκε πόσο θὰ κοιμηθῇ· τοῦ ἔφτανε μόνο μιᾶς ὥρας ὕπνος.

Ἡ γυναῖκα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ Θεοδώρα, ἦταν ἀπὸ οἰκογένεια φτωγὴ καὶ ταπεινὴ, ἀλλ' εἶχε μεγάλο μυαλὸ καὶ τοῦ ἦταν ὁ καλύτερος σύμβουλος.

Οἱ συνεργάτες τέλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν διαλεχτοί. Μεγάλοι στρατηγοί, μεγάλοι σοφοί, μεγάλοι ἀρχιτέκτονες λάμπρησαν τὴ βασιλείαν του.

Ἡ στάση τοῦ Νίκα. Στὴν Κωνσταντινούπολη ἀγαποῦσαν τὸν καιρὸ ἐκεῖνο πολὺ τῆς ἀρματοδρομίας. Οἱ ἀρματοδρόμοι ἔτρεχαν στὸν Ἰππόδρομο (ποῦ ἦταν σὰ στάδιο) καὶ οἱ ἀρχοντες κι ἑλαδὸς

πήγαιναν κι έθλεπαν. Ἄλλὰ ὁ λαὸς ἔπαιρνε τὸ μέρος τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἄρματοδρόμου κι ὅλοι φανατίζονταν φοβερὰ καὶ χωρίζονταν σὲ κόμματα, σὲ φατρίες.

Ὁ Ἰουστινιανός.

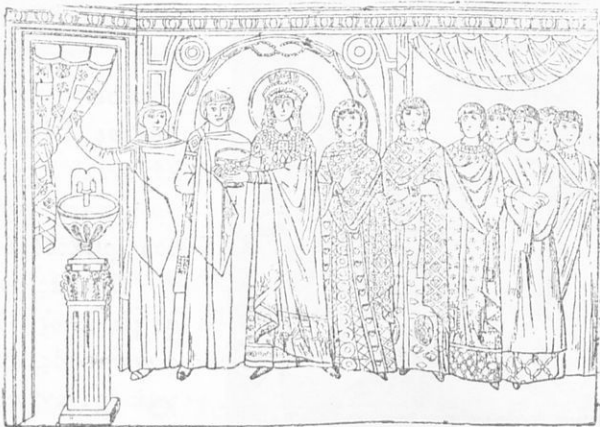
«**νίκα! νίκα!**». Οἱ ἐπαναστάτες σκορπίστηκαν μέσα στὴν πόλη κι ἄρπαζαν καὶ σκότωναν κι ἔκαιαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς φοβήθηκε καὶ κάλεσε συμβούλιο. Στρατηγοὶ ἄφοβοι στοὺς πολέμους τὸν συμβούλεψαν νὰ φύγη. Ἄλλ ἡ γυναῖκα του, ἡ Θεοδώρα, σηκώθηκε κι εἶπε :

«Δὲ θέλω νὰ ζήσω ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού θὰ πάψουν νὰ με λένε βασίλισσα. Ἄν θέλῃς νὰ φύγῃς, βασιλιά μου, εἶναι εὐκόλο. Ἄλλὰ σὲ

Οἱ σπουδαιότεροι φατρίες ἦταν δύο· οἱ **Πράσινοι** καὶ οἱ **Γαλάζιοι** (Βένετοι) καὶ λέγονταν ἔτσι ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ φορέματος τοῦ ἄρματοδρόμου.

Πολλὲς φορές τόσο μεγάλος ἦταν ὁ φανατισμὸς, ὥστε συχνὰ γίνονταν ταραχὲς στὸν ἵππόδρομο. Μιὰ τέτοια ταραχὴ, πού μεταβλήθηκε σὲ φοβερὴ ἐπανάσταση, ἔγινε στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κι ὠνομάστηκε **στάση τοῦ Νίκα**, γιὰτὶ ὁ λαὸς φώναζε στοὺς ἄρματοδρόμους

μένα ἀρέσει ὁ παλιὸς λόγος, ποὺ λέει πῶς «ἡ βασιλεία εἶναι σάβανο καλόν».

Ἡ Θεοδώρα.

Τὰ λόγια αὐτά, ποὺ ἔμειναν ἀθάνατα στὴν ἱστορία, ἔδωσαν θάρρος σ' ὅλους. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔτρεξαν στὸν Ἰππόδρομο καὶ σκόρπισαν τὸ πλῆθος.

Ἐξωτερικοὶ πόλεμοι. Ἀμέσως ἔπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἓνα μεγάλο σχέδιο. Ἦθελε νὰ πάρῃ πίσω τὶς χώρες ποὺ ἄρπαξαν οἱ θάρβαροι ἀπὸ τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος καὶ γιὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτὸ ἔκαμε τρεῖς μεγάλους πολέμους μὲ ἀρχιστράτηγο τὸν ἡρωϊκὸ στρατηγὸ Βελισάριο.

Ὁ πρῶτος ἔγινε στὴν Ἀφρική, ἔπου οἱ θάρβαροι Βανδηλοὶ, λαὸς Γερμανικὸς, εἶχαν ἰδρύσει κράτος δυνατὸ μὲ πρωτεύουσα τὴν Καρχηδόνα. Αὐτοὺς τοὺς νίκησε ὁ Βελισάριος σὲ τρεῖς μῆνες μέσα καὶ κυρίεψε τὸ κράτος τους.

Ὁ δεῦτερος ἔγινε στὴν Ἰταλία, ποὺ τὴν εἶχε κυρίεψει ἄλλος Γερμανικὸς λαός, οἱ Ὀστρογότθοι. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἦταν πολὺ δύσκολος· κράτησε εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ὁ Βελι-

σάριος ἐγῆκε νικητῆς κι ἄφησε τὸ γενναῖο στρατηγὸ **Ναρσῆ** καὶ κυρίεψε ἕλη τὴν Ἰταλία.

Ἔτσι ἡ Ἀφρική καὶ ἡ Ἰταλία ἔγιναν τὸν καιρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μεγάλες ἐπαρχίες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τέλος ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸ Βελισάριο στὴν Ἀσία γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς Πέρσες, ποὺ εἶχαν γίνεи μεγάλη δύναμη καὶ μπήκαν ξαφνικά στὶς ἐκεῖ Ἑλληνικὲς χῶρες. Ὁ Βελισάριος νίκησε κι αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ υπογράψουν εἰρήνην.

Τότε πιά τὸ κράτος ξαναῆρθε στὴν παλιά του μεγάλη ἔκταση καὶ στὴν παλιά του δύναμη μὲ μοναδικὸ αὐτοκράτορα τὸν Ἰουστινιανό.

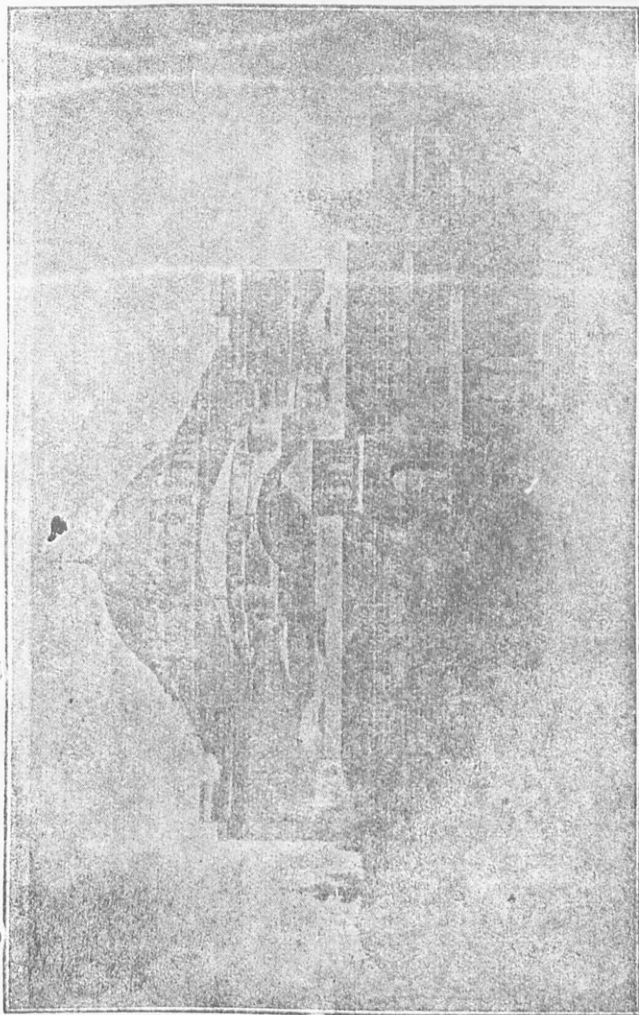
Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλ' ὁ θαυμάσιος αὐτὸς αὐτοκράτορας δὲν ἔμεινε ἀργὸς στὴν πρωτεύουσα τὸν καιρὸ ποὺ οἱ στρατηγοὶ του πολεμοῦσαν τοὺς διάφορους ἐχθρούς. Αὐτὸς καὶ ἡ γυναῖκα του ἡ Θεοδώρα δημιουργοῦσαν στὸ ἐσωτερικὸ ἀθάνατα ἔργα εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἡ δικαιοσύνη λειτουργοῦσε σύμφωνα μὲ νόμους, ποὺ ἦταν σκορπισμένοι σὲ πολλὰ παλιά βιβλία. Κι αὐτὸ ἔφερνε μεγάλη δυσκολία στοὺς δικαστές, ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς ἐφαρμόσουν. κι ἀκόμη μεγαλύτερη στοὺς σπουδαστὲς ποὺ ἤθελαν νὰ τοὺς μάθουν. Ἀνάθεσε λοιπὸν στὸν Τριβωνιανὸ καὶ σ' ἄλλους νομικοὺς νὰ τοὺς μαζέψουν καὶ νὰ τοὺς ταχτοποιήσουν καὶ νὰ τοὺς συμπληρώσουν. Κι ἔγινε αὐτὸ κι ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχει ὡς σήμερα ἀκόμη τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ κόσμου, γιὰτὶ οἱ νόμοι του αὐτοὶ εἶναι ἡ βάση τῶν σημερινῶν νόμων καὶ σπουδάζονται σ' ὄλα τὰ Πανεπιστήμια.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα ἐργάστηκαν πολὺ νὰ διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμὸς, στὰ ἔθνη ποὺ ἐπικρατοῦσε ἀκόμη ἡ εἰδωλολατρεία στέλλοντας ἐκεῖ τολμηροὺς ἱεραπόστολους. Καὶ στὶς Ἰνδίες καὶ στὴν Κίνα ἀκόμη ἔφτασαν οἱ ἱεραπόστολοι.

Καὶ κτίρια πολλὰ ἔκαμε ὁ Ἰουστινιανὸς σὲ διάφορα μέρη τοῦ

κράτους· φρούρια, πόλεις νέες, νοσοκομεία, φτωχοκομεία, ναούς. Ἀλλά

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας.

τὸ μεγαλύτερο καὶ λαμπρότερο ἀπὸ τὰ κτίριά του εἶναι ὁ ναὸς τῆς

Ἄλλὰ γιὰ καλὴ τύχη στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή εἶναι αὐτοκράτορας ὁ Ἡράκλειος, ἄνθρωπος ἥρωϊκὸς καὶ ἀτρόμητος. Ἐτοιμάζει

ἍΟ Ἡράκλειος.

στρατὸ καὶ στόλο καὶ ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Περσῶν, τοὺς νικά, ἐλευθερώνει τὶς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ προχωρεῖ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Περσίας.

Πολιορκία τῆς Κωσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους.— ἍΟ ἀκάθιστος ὕμνος. Οἱ Πέρσες ὅμως ἀντιστέκονταν φοβερὰ καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ συνεννοήθηκαν μὲ τοὺς Ἀβάρους, λαὸ ἄγριο κοντὰ στὸ Δούναβη, καὶ τοὺς ἔστειλαν καὶ πολιορκήσαν τὴν Κωσταντινούπολη. ἍΟ Ἡράκλειος ἔστειλε ἀμέσως βοήθεια στὴν Πόλη ἀπὸ 12 χιλιάδες στρατὸ καὶ αὐτὸς ἔμεινε στὰ σύνορα τῆς Περσίας γιὰ νὰ κρατῆ ἐκεῖ τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ μὴν τοὺς ἀφήσῃ νὰ ριχτοῦν ἔλοι στὴν Πόλη.

ἍΟ Ἅγουργὸς Βῶνος εἶχε ὠρ-
γανωμένη πολὺ καλὰ τὴν ὑπε-
ράσπιση τῆς Πόλης. Καὶ ὁ Πατριάρχης Σέργιος κάθε μέρα παρακινούσε τὸ λαὸ νὰ πολεμήσῃ μὲ γενναϊότητα καὶ τοῦ στερέωνε τὴν πεποίθησιν πὼς ἡ Παναγία θὰ τὸν βοηθήσῃ στὴ νίκη. Καὶ ἀληθινὰ ὁ λαὸς ἀντι-
στάθηκε ἥρωϊκὰ καὶ ἀνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγουν. ἍΕτσι ἡ Πό-
λη σώθηκε καὶ οἱ κάτωικοι ἔτρεξαν χαρούμενοι στὸ ναὸ τῆς Ἅγίας Σοφίας καὶ εὐχαρίστησαν τὴν Παναγία. Τότε φάληθη ὁ γνωστὸς εὐ-

χαριστήριος ύμνος «*Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῶ...*» ποὺ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ φέλεται στὶς Ἐκκλησίες μας κάθε Παρασκευὴ τῆς Μ. Σαρακοστής μαζί μὲ τοὺς *χαιρετισμοὺς τῆς Θεοτόκου* καὶ ὀνομάζεται *Ἀκάθιστος ὕμνος*.

Ἡ ὕψωση τοῦ τίμιου Σταυροῦ. Σὰν ἔμαθε ὁ Ἡράκλειος ὅτι γλίτωσε ὁ Πόλη, ρίχτηκε μ' ὄρμη στοὺς Πέρσες, τοὺς ἀπάντησε κοντὰ στὴν ἀρχαία πόλη Νινευὴ καὶ τοὺς νίκησε. Οἱ Πέρσες ἀναγκάστηκαν ταπεινωμένοι νὰ ζητήσουν εἰρήνη. Ἔδωσαν στοὺς Ἕλληνας ὅλες τὶς χῶρες ποὺ εἶχαν κυριέψει κι ἔδωσαν καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸ (628). Ἔτσι ὁ Ἡράκλειος γύρισε θριαμβευτικὰ στὴν Πόλη καὶ τὴν ἐπόμενη χρονιά (629) ἔφερε τὸν τίμιον Σταυρὸ στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν ὕψωσε πανηγυρικὰ ἐκεῖ ποὺ τὸν εἶχε στήσει ἄλλοτε τὴν ἴδια μέρα ἡ Ἁγία Ἐλένη.

Τῇ μνήμῃ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἡμέρας πανηγυρίζει ἡ Ἐκκλησία μας κάθε χρόνο, στὶς 14 Σεπτεμβρίου.

Ἄσημένιος σταυρὸς με μαλαματένια στολίδια.
Δεῖγμα λεπτῆς Βυζαντινῆς τέχνης.

11. Ἀπέπειρα Ἐρησικευτικῆς μεταρρύθμισης.

Εἰκονομάχοι κι εἰκονολάτρεις. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν βαθειὰ θρησκευτικὴ πίστι, ἀλλὰ ἔδιναν καὶ μεγάλη σημασία στοὺς λεγόμενους **ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας**· προσκυνοῦσαν τὶς εἰκόνες καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων κι ἔκαναν πολλὰς νηστείες.

Ἀπὸ παλιὰ χρόνια οἱ Χριστιανοὶ ἔφτιαναν ξύλινες εἰκόνες καὶ ζωγράφιζαν ἐπάνω σ' αὐτὰς ὅπως καὶ στοὺς τοίχους τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ Χριστό, τὴν Παναγία, τοὺς Ἅγιους. Πολλοὶ πάλι θεοφοβούμενοι ἄνθρωποι νόμισαν πὼς ἡ λατρεία τους θὰ εἶναι ἀγνότερη, ἂν ζοῦσαν μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο. Γι' αὐτὸ πῆγαιναν στὶς ἐρημιές, στὰ μοναστήρια.

Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ τὸ πρᾶμα παράγινε. Οἱ ἀπλοῦκοὶ ἄνθρωποι νόμιζαν πὼς γιὰ νάναι καλοὶ Χριστιανοὶ ἔφτανε νὰ προσκυνοῦν τὶς εἰκόνες καὶ τὰ ἅγια λείψανα ἢ νὰ κλειστοῦν στὰ μοναστήρια. Ἔτσι ἡ **εἰκονολατρεία** κατάντησε σὰν **εἰδωλολατρεία** καὶ ἡ **καλογεροσύνη** ἔκαμε ἄχρηστους πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ ἔπρεπε νὰ καλλιεργοῦν τὴ γῆ, **νὰ ἐργάζωνται παραγωγικὰ** στὴν κοινωνία.

Γι' αὐτὸ μερικοὶ ἄνθρωποι μορφωμένοι σκέφτηκαν πὼς ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ τὸ κακὸ καὶ προσπάθησαν νὰ φέρουν πάλι στὴν Ἐκκλησία τὴν ἀπλότητα ποὺ εἶχε στὴν ἀρχή. Αὐτὸ λέγεται **μεταρρύθμιση**.

Τὴ μεταρρύθμιση τὴν ἔκαμμαν οἱ αὐτοκράτορες ποὺ λέγονταν Ἰσαυροὶ. Οἱ δύο πρῶτοι Ἰσαυροὶ, ὁ Λέοντας Γ' καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ε', πρόσταξαν νὰ καταργηθοῦν οἱ εἰκόνες καὶ νὰ περιοριστοῦν τὰ μοναστήρια. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἄργησε νὰ κάμῃ ἄνω κάτω ὅλη τὴν κοινωνία. Οἱ ἄνθρωποι διαιρέθησαν σὲ δύο στρατόπεδα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐκείνοι ποὺ πολεμοῦσαν τὶς εἰκόνες κι ὠνομάστηκαν **εἰκονομάχοι** κι ἀπὸ τ' ἄλλο, ἐκείνοι ποὺ ἔμειναν πιστοὶ στὴ λατρεία τῶν εἰκόνων κι ὠνομάστηκαν **εἰκονολάτρεις**.

Θεοδώρα. Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας. Οἱ ἀγῶνες τῶν εἰκο-
νομάχων καὶ εἰκονολατρῶν βάρβαρον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 8ου ὡς τὰ
μέσα τοῦ 9ου αἰῶνα. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐγέναν μεγάλες ταραχῆς
μέσα στὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Τῆς ταραχῆς αὐτῆς κατάρθρωσε νὰ
τῆς σταματήσει ἡ Θεοδώρα, γυναῖκα τοῦ αὐτοκράτορα Θεόφιλου.
Ὅταν πέθανε ὁ Θεόφιλος, ὁ τελευταῖος εἰκονομάχος βασιλιάς, ἡ Θεο-
δώρα κάλεσε Σύνοδο καὶ αὐτὴ ἀποφάσισε νὰ θάλουν πάλι τῆς εἰκόνες
στὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ τῆς τιμοῦν καὶ νὰ τῆς προσκυνοῦν. Κι ἐγένε
τότε μεγάλο ἐκκλησιαστικὸ πανηγύρι, ποῦ ὀνομάστηκε **ἡ ἀναστή-
λωση τῶν εἰκόνων** (843). Τῆς μνήμης τῆς ἡμέρας αὐτῆς γιορτάζει
ἡ Ἐκκλησία μας τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστής.
Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ λέγεται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**, γιατί
θεωρήθηκε σωστὸ νὰ μὴ λατρεύωμε βέβαια τῆς εἰκόνες, ἀλλὰ νὰ
τῆς τιμοῦμε καὶ νὰ τῆς προσκυνοῦμε, ὅπως πρέπει τιμὴ καὶ προσκύ-
νηση στὰ ἅγια πρόσωπα ποῦ εἰκονίζου.

Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

12. Ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ Ἄραβες.

Ὁ Μωάμεθ γεννήθηκε στὴ Μέκα τῆς Ἀραβίας καὶ ἦταν τσοπάνης. Βόσκοντας μιὰ μέρα τὰ πρόβατά του λέει πὼς εἶδε τὸν ἄγγελο Γαβριὴλ καὶ ἄκουσε νὰ τοῦ λέη: «Κήρυξε!»

Ἀπὸ τότε ὁ Μωάμεθ νόμισε πὼς ἦταν προφήτης καὶ ἔπρεπε νὰ φανερώσῃ στοὺς ὀμόφυλους του τὴν ἀληθινὴ πίστη. Ἄνθρωπος ἔξυπνος εἶχε μάθει τὴν Ἑβραϊκὴ καὶ τὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ ἔκανε ἓνα συνδυασμὸ τῶν δύο καὶ ἔφτιασε τὴ δική του θρησκεία, ποὺ λέγεται **Μωαμεθανισμὸς** καὶ εἶναι γραμμμένη στὸ ἱερὸ βιβλίο **Κοράνιο**.

«Ὁ Ἄλλάχ εἶναι ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης του!» ἐκήρυξε.

Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Μωάμεθ ἐκήρυξε στὴ **Μέκα** (611). Ἄλλὰ ὁ λαὸς ἔχει μόνον δὲν πίστεψε, μὰ καὶ τὸν κορόιδεψε καὶ τὸν καταδίωξε. Ὁ προφήτης ἀναγκάστηκε τότε νὰ φύγῃ μὲ λίγους ὀπαδοὺς καὶ νὰ πάη σ' ἄλλη πόλῃ τῆς Ἀραβίας, τὴ **Μεδίνα**. Ἡ φυγὴ αὐτὴ τοῦ Μωάμεθ ὀνομάζεται **Ἑγίρα**. Ἐγίνε στὰ 622 καὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ὁ Μωάμεθ κήρυξε πὼς «ὅσοι πιστεύουν στὸν ἀληθινὸ θεὸ καὶ στὸν προφήτη ἔχουν χρέος νὰ πολεμήσουν τοὺς ἄπιστους».

Αὐτὸ ἔφτανε νὰ πιάσῃ τὸ κήρυγμά του, γιὰτὶ οἱ Ἄραβες ἦταν λαὸς ἀντρεῖτος καὶ πολεμικὸς. Ἐνας στρατὸς ὤρμησε ἀμέσως καὶ κυρίεψε τὴν Περσία, ἄλλος ὤρμησε στὴ Συρία καὶ τρίτος τράβηξε δυ-

τικά στην Ἀφρική. Φοβερός πόλεμος ἀναψε παντοῦ. Στὸ μεταξὺ πέθανε ὁ Μωάμεθ (632). Ἀλλὰ οἱ διάδοχοί του, οἱ **καλίφες**, ἐξακολούθησαν τὸν πόλεμο καὶ σὲ πενήντα χρόνια ξάπλωσαν τὴν ἐξουσία τους ἀπὸ τὸν Ἰνδὸ ποταμὸ ὡς τὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεανό.

Μολαταῦτα οἱ Ἀραβες καλλιέργησαν καὶ σπουδαῖο πολιτισμό. Ἐφτιαναν ὠραῖα μεταξωτὰ καὶ χαλιά. Ἐργάζονταν μὲ μεγάλη τέχνη τὰ δέρματα καὶ ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ ὠραῖα ὅπλα. Τὰ περίφημα **Δαμασιὰ** σπαθιά ἦσαν Ἀραβικά. Θαυμάσια ἀκόμη ἦταν τὰ κομψοτεχνήματα μὲ ἐλεφαντοκόκαλο. Ἐχτιζαν ὠραῖα παλάτια καὶ ὠραῖα **τζαμιὰ** γιὰ τὴν προσευχή τους. Καὶ στὰ γράμματα τέλος προώδησαν οἱ Ἀραβες, γιὰτὶ μιμήθηκαν τοὺς Ἕλληνας.

13. Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἀραβες.

Ἀφοῦ ἔτσι μεγάλωσαν οἱ Ἀραβες, ἔστριψαν τὴν προσοχή τους στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐτοίμασαν λοιπὸν στρατὸ καὶ στόλο καὶ ἄρχισαν νὰ τὴν πολιορκοῦν (ἀπὸ τὸ 672) ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα.

Αὐτοκράτορας τότε τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Δ', ὁ Πωγωνάτος. Αὐτὸς καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσας ἀντιστάθηκαν μὲ μεγάλη ἀντρεία στὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, ὥσπου ὕστερα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια τοὺς ἀνάγκασαν νὰ φύγουν. Καὶ νὰ πῶς.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἕνας Ἕλληνας μηχανικὸς ἀπὸ τὴ Συρία, ὁ Καλλίνικος, εἶχε ἀνακαλύψει ἕνα ὑγρὸ, ποὺ ἔκαιε ὅ,τι ἔβρισκε μπροστά του, ἀκόμη καὶ τὶς πέτρες καὶ τὸ σίδηρο, καὶ ἔκαιε καὶ στὸ νερό, γι' αὐτὸ καὶ ὠνομάστηκε **ὕγρὸ πῦρ**. Τὸ ὑγρὸ πῦρ τὸ πετοῦσαν οἱ Ἕλληνας μὲ σιδερένιους σωλήνες στὸν ἐχθρικό στρατὸ καὶ στόλο καὶ ἔκαναν μεγάλες καταστροφές. Ὅλα τὰ πλοῖα τῶν Ἀράβων κἀήκαν καὶ ὁ

περισσότερος στρατός τους χάθηκε. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἀναγνώρισε ὀλόκληρη ἡ Εὐρώπη, διατὶ διαφορετικὰ κι αὐτὴ κυνδύευε. Πολλοὶ ἀποσταλμένοι ἀπὸ τὴ Δύση ἤρθαν στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ συγχαροῦν τὸν Αὐτοκράτορα τῶν Χριστιανῶν.

14. Οἱ Τοῦρκοὶ καὶ οἱ κατακτήσεις τους. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσόμενων.

Οἱ Ἀραβες ἄρχισαν νὰ ξεπέφτουν καὶ οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν πολλὰ ἀπὸ τίς χώρες ποὺ τοὺς εἶχαν κυριέψει.

Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη παρουσιάστηκαν νέοι ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ Τοῦρκοι. **Οἱ Τοῦρκοὶ** λαὸς Μογγολικὸς, κατοικοῦσαν παλαιὰ στὶς πρὸ μακρινὰς χώρες τῆς Ἀσίας, ἀνατολικά ἀπὸ τὴν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ ἔζησαν χωρισμένοι σὲ διάφορες φυλές. Φαίνεται ὅμως πὼς πλήθηναν πολὺ καὶ δὲν τοὺς χωροῦσε πιά ὁ τόπος τους. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν νὰ φεύγουν γιὰ νὰ βροῦν νέες κατοικίες.

Στὸν 11ο αἰῶνα μιὰ Τουρκικὴ φυλὴ, οἱ **Σελτζούκοι Τοῦρκοι**, ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ, ποὺ εἶχαν ἰδρύσει κράτος δυνατὸ στὶς Περσικὰς χώρες, χτύπησαν τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, κυριέψαν στὴ Μ. Ἀσία τὸ Ἰκόνιο καὶ τὴ Νίκαια κι ἔφτασαν ὡς τὴ Χρυσούπολη, ἀντίκρου στὴν Κωνσταντινούπολη.

Διακόσια χρόνια ὕστερα ἤρθαν στὴν Μ. Ἀσία ἄλλοι Τοῦρκοι, οἱ **Ὀθωμανοί**.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἦταν ὡς πενήντα χιλιάδες καὶ ὁ ἀρχηγὸς τους **Ἐρτογρούλ** ἔγινε μισθοφόρος τοῦ Σουλτάνου τῶν Σελτζούκων, ποὺ πολεμοῦσε μὲ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, καὶ γιὰ πληρωμὴ πήρε μιὰ μικρὴ χώρα σιμὰ στὴν Προύσα. Στὸ μεταξὺ ὅμως τὸ κράτος τῶν Σελτζούκων ξέπεσε καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Ἐρτογρούλ, ὁ γιὸς του Ὀσμάν ἡ Ὀθωμάν μεγάλωσε τὸ κράτος του κι ἔκαμε πρωτεύουσα τὴν

Προύσα (1326). Τὸ νέο αὐτὸ Τουρκικὸ κράτος ὠνομάσθηκε **᾽Οθωμανικὸ** καὶ οἱ ὑπῆκοοί του ᾽Οθωμανοί.

Τὸ ᾽Οθμανικὸ κράτος μεγάλωσε πολὺ, τόσο πολὺ πὸς σταματᾶ ὁ νοὺς τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸ σκέπτεται. Σὲ τριάντα πάνω κάτω χρόνια, ἔταν Σουλτάνος ὁ Μουράτ Α΄, εἶχε κάμει πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολη (1360). Καὶ οἱ λόγοι πὸς τόσο πολὺ καὶ τόσο γρήγορα μεγάλωσε τὸ κράτος αὐτὸ ἦταν οἱ ἀκόλουθοι:

Πρῶτα πρῶτα δὲ βρῆκαν μπροστὰ τοὺς κανένα δυνατὸ κράτος. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀδυνατίσει ἀπὸ καιρὸ, γιὰ τὴν τὴν περισσότερες χῶρες τοὺς τὴν εἶχαν πάρει οἱ Φράγκοι.

Ἐπειτα ἴδρυσαν τὸ κράτος τοὺς στὴ καρδιά τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔχοντας γείτονες πολιτισμένους (τοὺς ντόπιους καὶ τοὺς Ἕλληνες) ἔμαθαν πολλὰ καὶ ἔτσι καὶ τὸ στρατὸ τοὺς ὠργάνωσαν σύμφωνα μὲ τὴν ὀργάνωση πὸς εἶχε ὁ στρατὸς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅπλα ἔφτιασαν καλύτερα ἀπὸ πρὶν.

Ἀλλὰ ὁ πὸς σπουδαῖος λόγος ἦταν ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσόμενων. Δηλαδή τοὺς λαοὺς πὸς ὑποδούλωναν τοὺς ἔκαναν πιστοὺς στὸ Μωαμεθανισμὸ πὸς λέγεται καὶ **ἰσλαμισμὸς** ἀπὸ τὴ λέξη ἰσλάμ, πὸς σημαίνει ἀφοσίωση στὸ Θεό.

Κι ὅσο γιὰ τοὺς μεγάλους τοὺς ἔκαναν θέλοντας καὶ μὴ Μωαμεθανούς. Γιὰ τὰ μικρὰ ὅμως παιδιὰ μεταχειρίστηκαν ἓνα μέσο πολὺ ἐπιτήδειο. Τὰ ἔπαιρναν κάθε χρόνον καὶ τὰ ἐκλείναν σὲ ξεχωριστοὺς στρατώνες. Ἐκεῖ τὰ μάθαιναν τὴν Τουρκικὴν γλῶσσα, τ' ἀνάτρεφαν στὴ Μωαμεθανικὴ θρησκεία καὶ τὰ γύμναζαν στρατιωτικά. Τὰ χριστιανόπαιδα αὐτὰ (7—15 χρονῶν, ξεχνούσαν τὴν καταγωγή τοὺς ἔταν μεγάλωναν καὶ γίνονταν οἱ πὸς φανατικοὶ μωαμεθανοὶ καὶ οἱ πὸς μεγάλοι ἐχθροὶ τῶν χριστιανῶν. Ἔτσι ὁ τουρκικὸς στρατὸς μεγάλωνε μὲ τὰ παιδιὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ στρατολογία αὐτὴ τῶν μικρῶν παιδιῶν λέγεται **παιδομάζωμα** καὶ ὁ φοβερὸς στρατὸς πὸς ἔφτιασαν **Γενίτσαροι**, δηλαδή νέος στρατός. Οἱ Γενίτσαροι ἦταν

σ' ὄλη τους τὴ ζωὴ στρατιῶτες κι ἦταν ὁ καλύτερος στρατὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Μ' αὐτὸν οἱ Τούρκοι ἔκαμαν τὶς μεγάλες κατακτήσεις τους στὴν Εὐρώπη.

Τὸ πρῶτο τάγμα τῶν Γενισάρων τὸ ὠργάνωσε ὁ γιὸς τοῦ Ὀσμάν, ὁ Οὐρχάν.

15. Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων σταματᾷ προσωρινὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν Τούρκων.

Ὁ Μουράτ Α' ποὺ ὅπως εἶδαμε εἶχε ξαπλώσει τὸ Τουρκικὸ κράτος ὡς τὴ Θράκη κυριέψε ἔπειτα τὴ Θεσσαλονίκη κι ὄλη τὴ Μακεδονία. Κι ὁ γιὸς του ὁ Βαγιαζίτ, ποὺ γιὰ τὴ μεγάλη του πολεμικὴ ὁρμὴ ὠνομάστηκε Κεραυνὸς (Γιλδирим), προχώρησε ὡς τὴν Οὐγγαρία κι ἔκαμε τοὺς Εὐρωπαίους νὰ τὰ χρειαστοῦν. Μπρὸς στὸ μεγάλο κίνδυνο ἐνώθησαν ἔλοι (Οὐγγροὶ, Γερμανοί, Γάλλοι) καὶ μὲ δυνατὸ στρατὸ προχώρησαν νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ὁ Βαγιαζίτ τοὺς νίκησε στὴ Νικόπολη τῆς Βουλγαρίας (1396). Καὶ τὰ πράματα χειροτέρεψαν.

Ὁ Βαγιαζίτ ρίχτηκε τότε στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὴν πολιορκίησε μὲ πολὺ στρατὸ καὶ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ κόντευε νὰ τὴν κυριέψη.

Εὐτυχῶς ἕμως ξέσπασε μέσα στὸ κράτος του μιὰ μεγάλη θύελλα. Οἱ Μογγόλοι μ' ἀρχηγὸ τὸν **Ταμερλάνο** ξόρμησαν ἀπὸ τὰ βόθη τῆς Ἀσίας καὶ σφάζοντας καὶ καίοντας ἔφτασαν ὡς τὴ Μ. Ἀσία. Ὁ Βαγιαζίτ ἀναγκάστηκε τότε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία τῆς Πόλης κι ἔτρεξε ν' ἀντιταχτῆ στὴν ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων. Οἱ δυὸ στρατοὶ, 350 χιλιάδες τοῦ Βαγιαζίτ καὶ 800 τοῦ Ταμερλάνου, συναντήθηκαν κοντὰ στὴν Ἄγκυρα. Ἐκεῖ ἔγινε μάχη τρομερὴ (1402). Οἱ Τούρκοι ἀντιστάθηκαν μὲ ἀπαράμιλλη ἀντρεία. Πολέμησαν μὲ ὄπλα,

μέ νύχια, μέ δόντια, ἀλλά νικήθηκαν καί ὁ βασιλιάς τους Βαγιαζίτ αἰχμαλωτίστηκε καί σέ λίγο πέθανε.

Ἡ ἐπιδρομή αὐτή τῶν Μογγόλων σταμάτησε γιά λίγον καιρό τήν ἐξάπλωση τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος κι ἐλευθέρωσαν κάμποσες χῶρες τους. Ἀλλά οἱ Τούρκοι δὲν ἄργησαν νά δυναμώσουν πάλι. Ὑστερα ἀπό εἴκοσι χρόνια ὁ Σουλτάνος Μουράτ Β' ξανάρχισε τοὺς πολέμους κι ἔγινε ὁ φόβος καί ὁ τρόμος στοὺς Χριστιανούς τῆς Εὐρώπης.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

16. Ποιοί ἦταν οἱ Βούλγαροι καὶ πῶς ἔγιναν χριστιανοί.

Οἱ Βούλγαροι ἦταν, ὅπως καὶ οἱ Τούρκοι, λαὸς Μογγολικός. Ἀπὸ τὴν Ἀσία πέρασαν στὴ Ρωσία καὶ κατοίκησαν σιμὰ στὸ Βόλγα ποταμὸ. Πῆραν ἀπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Βούλγαροι καὶ ἄρχισαν ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα νὰ κάνουν ἐπιδρομὲς στὶς Εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίαι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Κυρίεψαν τὶς χῶρες ποὺ εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη ποταμὸ καὶ κατοίκησαν ἐκεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἀποκεῖ ἐξακολούθησαν τὶς ἐπιδρομὲς καὶ ἀνάγκασαν τὸν Κωνσταντῖνο τὸ Πρωγονάτο, ποὺ πολέμοῦσε τότε μὲ τοὺς Ἀραβες, νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ κατοικήσουν στὴ χώρα ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὸ Δούναβη καὶ στὸν Αἶμο (679).

Ἐκεῖ οἱ Βούλγαροι ἀνακατεύτηκαν μὲ τοὺς παλιοὺς κατοίκους, τοὺς Σλάβους, ποὺ ἦταν πολιτισμένοι καὶ πῆραν ἀπ' τὸν πολιτισμὸ τους καὶ ἔγιναν καὶ αὐτοὶ Σλάβοι. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν φοβεροὺς πολέμους μὲ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ μόνον ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Λέοντας Ε' τοὺς ἔκανε μεγάλη καταστροφὴ στὴ μάχη τῆς Μεσημβρίας (814), ἤσυχασαν γιὰ πολλὰ χρόνια, ἐβδομηνταπέντε πάνω κάτω.

Στὰ εἰρηνικὰ αὐτὰ χρόνια οἱ Βούλγαροι δέχτηκαν τὸ Χριστιανισμὸ ποὺ τοὺς κήρυξαν διὸ Ἕλληνας καλόγεροι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος. Οἱ καλόγεροι αὐτοί, ἀποσταλμένοι

του Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀφοῦ ἔμαθαν τὴ Σλαβικὴ γλῶσσα καὶ με-
τάφρασαν σ' αὐτὴ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τ' ἄλλα βιβλία τῆς ἐκκλησίας,
πῆγαν καὶ δίδαξαν τὴ Χριστιανικὴ πίστιν σ' ὅλους τοὺς Σλάβους.
Στὸν ἐκχριστιανισμό τῶν Βουλγάρων βοήθησε πάρα πολὺ ὁ Πατριάρ-
χος Φώτιος, γιατί με τὶς ἐνέργειές του βαπτίστηκε ὁ ἡγεμόνας τῶν
Βουλγάρων Βόγορης, ποὺ τὸν μιμήθηκαν ἔπειτα ὅλοι οἱ Βούλγαροι.

Ἄπό τότε οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν κάπως ν' ἀλλάζουν. Σὲ πολ-
λὲς πόλεις καὶ πρὸ πάντων στὶς παράλιες ἦταν συγκατάοικοι τῶν Ἑλ-
λῆνων καὶ πῆραν Ἑλληνικὸ πολιτισμό. Ἄλλὰ γιὰ κακὴ τύχη στὸ
βάθος ἔμειναν ἄπιστοι καὶ ἀχάριστοι. Σὲ κάθε εὐκαιρία ποὺ ἔβρισκαν,
ξανάρχιζαν τὸν πόλεμο με τοὺς Ἑλληνας.

17. Ἑλληνοβουλγαρικοὶ πόλεμοι. Βασίλειος

ὁ Βουλγαροκτόνος.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (γύρω στὸ 1000 μ. χ.) ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρα-
τορία ἔφτασε σὲ μεγάλη δύναμη καὶ λάμψη. Δὲν ἦταν στὸν κόσμον
κράτος δυνατώτερο, οὔτε στὴν Ἀνατολή, οὔτε στὴ Δύση. Κι αὐτὸ ἔγι-
νε, γιατί τότε εἶχε τὴν καλὴν τύχην νὰ κυβερνιέται ἀπὸ μεγάλους Αὐ-
τοκράτορες. Ἡ δυναστεία τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν λέγεται **Μακε-
δονικὴ δυναστεία**, γιατί ἐ ἰδρυτὴς τῆς ὁ Βασίλειος ὁ Α', ἦταν
ἓνας χωρικὸς τῆς Μακεδονίας. Ὅσο ζοῦσε ὁ Βασίλειος ὁ Α', τὸ Ἑλ-
ληνικὸ κράτος ἦταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν κινήθη-
καν. Ὅταν ὅμως πέθανε αὐτὸς καὶ ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Λέοντας ὁ
σοφός, ποὺ μ' ὄλη του τὴ σοφία δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ κυβερνήσῃ, οἱ
Βούλγαροι μ' ἀρχηγὸ τὸν ἡγεμόνα τοὺς Συμεῶν, γιὰ τοῦ Βόγορη,
ἔβαλαν σ' ἐνέργεια τὸ σχέδιον ν' ἀπλώσουν τὸ κράτος τοὺς σ' ὄλη τὴν
Ἑλληνικὴ Χερσόνησο.

Ὁ Συμεῶν πῆρε στὴν ἀρχὴ ὅλες τὶς ἑλληνικὰς χῶρες ποὺ ἔφτα-

ναν ως τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος καὶ ἄρχισε τὶς ἐπιδρομὰς καὶ στὶς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Ὅταν στὴν Πόλιν βασίλευε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ', ὁ Συμεὼν ἔφτασε ὡς τὴν πρωτεύουσα καὶ τὴν πολιόρκησε. Ἀλλὰ βλέποντας πὼς δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν χτυπήσῃ ἔκανε εἰρήνην. Τότε οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ πέθανε καὶ ὁ Συμεὼν, ἤσυχασαν γιὰ κάμποσον καιρὸν. Ἀλλ' ὅταν ἀργότερα ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Νικηφόρος Φωκᾶς πολεμοῦσε τοὺς Ἀραβες, ἄρχισαν πάλιν νὰ ἐνοχλοῦν τὸ Ἑλληνικὸ κράτος. Τότε ὁ Νικηφόρος συμφώνησε μὲ τοὺς Ρώσους καὶ ἐνῶ αὐτὸς πολεμοῦσε τοὺς Ἀραβες, οἱ Ρῶσοι μῆταν στὴ Βουλγαρία καὶ καὶ τὴν κυρίεψαν δολόκληρη. Ἡ συμφωνία ἦταν νὰ μὴν κρατήσουν οἱ Ρῶσοι τὴ Βουλγαρία, ἀλλ' ἐκεῖνοι πάτησαν τὴ συμφωνία καὶ ἔμειναν στὴ Βουλγαρία σὰν κυρίαρχοι.

Ὁ Νικηφόρος, ἀφοῦ νίκησε τοὺς Ἀραβες, ἐτοιμάστηκε νὰ χτυπήσῃ Ρώσους καὶ Βουλγάρους μαζί, ἀλλὰ δὲν πρόφτασε, γιατί τὸν σκότωσαν σὲ μιὰ συνωμοσία. Μολαταῦτα τὸν πόλεμο αὐτὸ τὸν ἔκαμε ὁ διάδοχός του Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Αὐτὸς νίκησε Ρώσους καὶ Βουλγάρους μαζί καὶ ἐγένε κύριος σ' ὅλην τὴ Βουλγαρία.

Ὅταν ὁμοῦς πέθανε ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι ἐπαναστάτησαν καὶ ἔκαμαν βασιλιά τοὺς τὸν Σαμουήλ. Τὸ Ἑλληνικὸ κράτος τότε ἔβρισκταν σὲ ἀνωμαλίες. Ὁ διάδοχος τοῦ Τσιμισκῆ Βασίλειος ὁ Β', ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἦταν μόνο εἴκοσι χρονῶν. Μερικοὶ στρατηγοὶ νομίζοντας πὼς εἶναι εὐκαιρία νὰ τοῦ πάρουν τὸ θρόνον ἔκαμαν ἐπανάσταση.

Βασίλειος Β'

Ὁ Βασίλειος τώρα βρέθηκε ἀνάμεσα σ' ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Οἱ ἐσωτερικοὶ ᾔθελαν νὰ πάρουν τὸ θρόνον καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ἔκαναν ἐπιδρομὰς· κυρίεψαν τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στε-

ρεά Ἑλλάδα κι ἐτοιμάζονταν νὰ μποῦν στὴν Πελοπόννησο.

Ἡ Βασιλείος ὅμως δειχτήκε πολὺ ἀνώτερος ἀπ' ὅ,τι τὸν πίστευαν καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι. Ἀφοῦ νίκησε τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἄρχισε φοβερὸ πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους, ποὺ βάσταξε σαρανταδὺ ὀλόκληρα χρόνια. Κάθε χρόνο ὁ Αὐτοκράτορας μπαίνει στὴ Βουλγαρία. Ὁ βασιλιάς τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ προσπαθοῦσε νὰ σταματήσει τὸ Βασίλειο στὸ **Κλειδί** (Δεμίρ—Ἰσάρ), στὸ δρόμο ἀπὸ τὴ Σέρρες πρὸς τὸ Μελένικο. Ἐκεῖ στὰ δοξασιμένα αὐτὰ στενὰ περικυκλώνονται οἱ Βούλγαροι καὶ καταστρέφονται. Ὁ Σαμουήλ μόλις κατώρθωσε νὰ γλιτώσῃ, ἀλλὰ πέθανε σὲ λίγο ἀπὸ τὴ στενοχώρια του.

Μολαταῦτα οἱ Βούλγαροι δὲν ἤσυχασαν. Ὁ πόλεμος ἐξακολούθησε στὰ ὄρεινά μέρη. Ὁ Βασιλείος τρέχει παντοῦ στὴν ἄγρια χώρα καὶ παντοῦ νικά. Τόσος εἶναι ὁ τρόμος ποὺ δοκιμάζουν οἱ Βούλγαροι, ὥστε βλέποντάς τον ἀπὸ μακριά, φωνάζουν: «**Φύγετε, φύγετε!**» **Ἔρχεται ὁ Αὐτοκράτορας**».

Ἡ Βασιλείος προχωρεῖ καὶ θριαμβεῦει παντοῦ. Ὅπου κάνει σταθμὸ, ἔρχονται οἱ Βούλγαροι στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες νὰ παραδοθῶν. Φτάνει καὶ στὴν **Ἀχρίδα**, ὅπου ὁ Σαμουήλ εἶχε τὰ παλάτια του. Ὁ λαὸς βγαίνει νὰ τὸν ὑποδεχτῆ μὲ τραγοῦδια, μὲ ἀλαλαγμοὺς μὲ ζητωκραυγές. Ἐκεῖ εἰσέρκει ὁ Αὐτοκράτορας μεγάλους θησαυροὺς. Βάζει φρουροὺς στὰ κάστρα καὶ στερεώνει τὴ δύναμή του στὴς μακρινὲς ἐκεῖνες χώρες, ὅπου κανεὶς ἄλλος οὔτε ὕστερα δὲν κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος (1018).

Ἔτσι ἡ φοβερὴ Βουλγαρία δὲν ὑπῆρχε πιά, ἔγινε Ἑλληνικὴ ἐπαρχία κι ἔχει Ἑλληνὰ κυβερνήτη,

Τότε ὁ Βασιλείος ἀρχίζει θριαμβευτικὴ περιοδεία στὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο. Κατεδαίνει νότια κι ἔρχεται στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ στείλῃ τὰ εὐχαριστήρια στὸ Θεὸ ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα, ποὺ εἶναι τώρα Χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Ἐπειτα, ἀπὸ τὴν παλιὰ πρω-

τεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ πηγαίνει στή νέα, στήν Κωνσταντινούπολη. Τὸν ἀκολουθοῦν στὸ θρίαμβό του ἄμαξες φορτωμένες μὲ λάφυρα καὶ θησαυροὺς καὶ πλάι στὸ ἄρμα του πηγαίνουν πεζοὶ οἱ γιοὶ καὶ οἱ κόρες τῶν βασιλέων τῆς Βουλγαρίας καὶ οἱ προύχοντες αὐτῆς. Ὁ λαὸς τὸν ὑποδέχεται μὲ τρελὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ τὸν φωνάζει **Βασίλειο Βουλγαροκτόνο.**

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

18. Οί Φράγκοι.

Όταν (κατά τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνα) φάνηκαν νέοι ἐχθροὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, οἱ Τούρκοι, φάνηκαν κι ἀπὸ τὴ Δύση οἱ **Φράγκοι**.

Φράγκοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Δύσης καὶ πήραν τὸ ὄνομα ἀπὸ τοὺς Φράγκους ποὺ κυρίεψαν τὴν Γαλλία κι ἔδωσαν σ' αὐτὴ τὸ ὄνομά τους. Οἱ πιὸ σπουδαῖοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς, ποὺ λέγονται Φράγκοι, ἦταν οἱ Ἑνετοί, οἱ Νορμανδοί, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Γάλλοι.

Οἱ Φράγκοι δὲν ἦταν τότε λαοὶ πολιτισμένοι, ὅπως σήμερα, ζοῦσαν μέσα στὴ βαρβαρότητα καὶ στὴν ἀμάθεια. Καὶ τὰ βασίλειά τους δὲν ἦταν ἐνωμένα σ' ἓνα μεγάλο κράτος, ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀλλ' ἦταν μοιρασμένα στοὺς λεγόμενους **ἀφεντάδες, ποὺ ὀνομάζονταν κατὰ τὴν τάξιν τῆς εὐγένειας πρίγκιπες, δοῦκες, κόμητες, βαρόνοι**.

Οἱ μόνοι ἄνθρωποι ποὺ εἶχαν ἀξία στὴν Εὐρώπῃ τότε, ἦταν οἱ πολεμιστές. Οἱ ἀφεντάδες πολεμοῦσαν καθάλα, βαριά ὀπλισμένοι, καὶ λέγονταν **ἱππότες**. Οἱ ἱππότες ὄλη τους τὴ ζωὴ τὴν περνοῦσαν στὸν πόλεμο καὶ στὸ κυνήγι. Κι ὅταν δὲν πολεμοῦσαν ἢ δὲν κυνηγοῦσαν, ἦταν κλεισμένοι στὰ δυνατὰ κάστρα τους.

Αὐτοὶ ἦταν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπῃς τότε. Κι ὅλοι ζήλευαν τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ζητοῦσαν ἀφορμὴ νὰ καταστρέψουν καὶ ν' ἀρπάξουν τὰ πλούτη καὶ τίς χῶρες τῶν Ἑλλήνων.

19. Οί σταυροφορίες καὶ τὰ αἰτία τους.

Ἐκείνον τὸν καιρὸν οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι εἶχαν κυριέψει τὴν

Ἡ Ἱερουσαλήμ

Παλαιστίνη, ὅπου ἦταν οἱ Ἅγιοι τόποι. Στους Ἅγιους τόπους πηγαιναν ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον οἱ Χριστιανοὶ γιὰ νὰ προσκηνήσουν. Ἀλλὰ τώρα ὑπόφεραν ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους πολλὰ ἄλλοι ληστεύονται, ἄλλοι δέρνονται κι ἄλλοι σκοτώνονται. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔκαμαν τότε μεγάλες ἐκστρατείες γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγιους τόπους. Οἱ ἐκστρατείες αὐτὲς ὀνομάζονται **Σταυροφορίες**.

Ἐνας προσκυνητὴς, ὁ Γάλλος μοναχὸς **Πέτρος Κουκούπετρος**, γύριζε σ' ὅλες τὶς χῶρες καὶ διηγίόταν τὰ βάσανα τῶν Χριστιανῶν κι ἐνθουσίαζε τοὺς πιστοὺς γιὰ τὴν ἐκστρατεία. Ὁ Πάπας πάλι τῆς Ρώμης παρακινούσε τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἰππότες νὰ γίνουν ἀρχηγοί.

Ὅσοι λάβαιναν μέρος στὴ μακρινὴ ἐκείνη ἐκστρατεία, ἔβαζαν ἕνα σταυρὸ ἀπὸ ὕφασμα στὸν ὤμο καὶ γίνονταν **Σταυροφόροι**.

Πολλές σταυροφορίες έγιναν. Κατά τὴν πρώτη (1097) οἱ στρατοὶ τῶν Σταυροφόρων, 500 χιλιάδες, μαζεύτηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Κομνηνὸς τοὺς πέρασε μὲ πλοῖα στὴν Ἀσία. Οἱ σταυροφόροι πολέμησαν τρία δρόκλιτρα χρόνια κι ἔπαθαν μεγάλες καταστροφές. Ἀλλ' ἐπιτέλους κατῴρθωσαν νὰ κυριέψουν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ τὴν κάμουν δικό τους βασίλειο. Τίς ἄλλες τίς ἔκαμαν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά γιὰ ν' ἀσφαλίσουν τὴν Ἱερουσαλήμ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ κυριέψουν τὴν Κωνσταντινούπολη, γιατί ζήλευαν τὴ δόξα της καὶ τὴν πλοῦτο της.

20. Ἡ Τέταρτη σταυροφορία καὶ ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης (1204).

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πολλοὶ ἐχθροὶ ἔχουν τριγυρίσει τὴν Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία. Στὴ Μ. Ἀσία οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι ἔλο καὶ προχωροῦν. Στὴν Εὐρώπῃ οἱ Βλάχοι (Ρουμάνοι) καὶ οἱ Βούλγαροι καταστρέφουν τίς χώρες τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

Αὐτοκράτορες τότε στὴν Κωνσταντινούπολη εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἄγγελοι. Αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄξιοι ν' ἀποκρούσουν τοὺς ἐχθρούς. Οἱ συμφορὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ φέρνουν κι ἐσωτερικὲς ταραχές. Γίνεται ἐπανάσταση στὴν Κωνσταντινούπολη κι ὁ ἀδερφὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου Ἄγγελου διώχνει τὸν ἀδερφό του καὶ παίρνει αὐτὸς τὸ θρόνο. Τὸ κράτος βρίσκεται σὲ μεγάλη παραλυσία καὶ οἱ ἐχθροὶ γύρω εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ ριχτοῦν στὸ ψητό.

Ὁ χειρότερος ἐχθρὸς, οἱ Σταυροφόροι, μαζεύτηκαν στὴν Ἑνετία. Ὁ γέρο-δόγης⁽¹⁾ Δάνδολος τοὺς δανεῖζει χρήματα καὶ τοὺς δίνει τὰ πλοῖα του νὰ κάμουν τὴ σταυροφορία. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει ὁ Δάνδολος, γιατί ξέρει πὼς τὸ μεγαλύτερο κέρδος τῆς Βενετίας εἶναι

⁽¹⁾ Δόγης=ἄρχοντας, βασιλιάς.

νά καταστραφή τὸ Ἑλληνικὸ κράτος καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπόριο. Ἡ Δ Σταυροφορία, ἀντὶ νὰ τραβήξῃ γιὰ τοὺς Ἅγιους τόπους, πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ αὐτοκράτορας εἶχε μαζέψῃ ἀρκετὸ στρατὸ στὴν πρωτεύουσα. Ὁ Ἐνετικὸς στόλος ἔρριξε τὶς ἀγκυρὲς μπροστὰ στὰ τεῖχη καὶ ἄρχισε τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ σταυροφόροι βγήκαν στὴ στεριά καὶ ρίχτηκαν στὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἀντιστέκονται ἥρωϊκά, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτορας τὰ χάνει. Φεύγει καὶ σὲ λίγο φεύγει καὶ ὁ ἀδελφός του ποὺ ξανάγινε αὐτοκράτορας. Μεγάλῃ σύγχυσι γίνεταί τότε στὸ λαὸ καὶ στὸ στρατὸ καὶ γίνεταί αὐτοκράτορας ἓνας τολμηρὸς στρατηγός, ὁ **Μούρτζουφλος**. Αὐτὸς πρόσταξε τοὺς Σταυροφόρους νὰ φύγουν.

Τότε ἀρχίζει δυνατὸς πόλεμος. Ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ στρατὸ πολεμοῦν γενναϊότατα, ἀλλὰ οἱ πύργοι πέφτουν στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον. Ὁ Μούρτζουφλος δὲν κατορθώνει τότε νὰ κρατήσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ.

Μερικοὶ πατριῶτες, ποὺ δὲν εἶχαν χάσει κάθε ἐλπίδα, μαζεύονται στὴν Ἁγία Σοφία καὶ κάνουν αὐτοκράτορα τὸν ἄξιον καὶ γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαρον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατορθώνει τίποτε.

Οἱ Σταυροφόροι βάζουν φωτιά στὴν πόλιν καὶ ὁ Λάσκαρος μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ. Ἡ μεγάλη Πόλις εἶναι στὰ χέρια τῶν Φράγκων. Οἱ φλόγες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴν καταστρέφουν καὶ οἱ Σταυροφόροι ἀπὸ τὴν ἄλλη σφάζουν καὶ ἀρπάζουν. Τ' ἀμέτρητα πλοῦτη καὶ τὰ σπουδαῖα ἔργα τῆς τέχνης καὶ τοῦ πνεύματος, ποὺ μάζεψαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες μέσα σὲ ἐννιακόσια χρόνια, τ' ἄρπαξαν καὶ τὰ κατὰστρεψαν οἱ Σταυροφόροι γιὰ τέσσερες ἡμέρες. Θαυμάσια ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἀγάλματα, ἀντριάντες, ἔγιναν κομμάτια. Ἀμέτρητα χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων σκορπίστηκαν καὶ χάθηκαν. Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῆς Πόλης ἦταν ζημιὰ μεγάλη γιὰ ὅλον τὸν κόσμον.

21. Οί Φράγχοι μοιράζονται τίς χῶρες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ Φεουδαλικὸ σύστημα καὶ οἱ Βιλαρδουῖνοι.

Οἱ Φράγχοι, ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλην, μοιράστηκαν τίς χῶρες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ σπουδαιότερος ἀρχηγός τους, ὁ **Βαλδουῖνος**, κόμης τῆς Φλάντρας, ἔγινε αὐτοκράτορας στὴ Πόλην καὶ πῆρε τὴ Θράκην καὶ τίς χῶρες τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ δεύτερος ἀρχηγός τους, ὁ **Βονιφάτιος**, μαρκήσιος τοῦ Γαλλικοῦ Μομφεράτου, ἔγινε βασιλιάς στὴ Θεσσαλονίκη καὶ πῆρε τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία, τὴ Στερεὰ καὶ τὴν Κρήτην.

Οἱ Ἐνετοί, πὺν πρόσεχαν περισσότερον τὰ ἐμπορικά τους συμφέροντα, πῆραν τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Αἰτωλίας, τὰ νησιά του Ἴονιου, τίς Κυκλάδες, τὴν Πελοπόννησον καὶ μέρος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολην. Αὐτοὶ ἀγόρασαν ἔπειτα ἀπὸ τὸ Βονιφατιο καὶ τὴν Κρήτην καὶ ἔτσι κατώρθωσαν νὰ ἔχουν τὴ μερίδα τοῦ λέοντα. Τέλος πῆραν καὶ τὸ προνόμιον ὁ Πατριάρχης στὴν Πόλην νὰ εἶναι πάντα δικός τους. Τὰ τρία αὐτὰ Φραγκικὰ κράτη εἶχαν ἀνώτερό τους τὸν αὐτοκράτορα τῆς Πόλης ἀλλὰ δὲν τὸν λογάριάζαν καὶ τόσο.

Ἐπειτα οἱ Φράγχοι κίνησαν νὰ πάρουν ὁ καθένας τὸ μερίδιό του.

Ὁ Βαλδουῖνος πῆγε πρῶτα στὴ Μ. Ἀσία, ἀλλὰ ἐκεῖ μόνο τίς ἑσπεροδουτικὰς χῶρας πῆρε στὴν ἐξουσία του καὶ γυρίζοντας ἀποκεῖ πῆρε καὶ τὴ Θράκην.

Ὁ Βονιφάτιος κατόχεψε ὅλες τὶς χῶρες ποὺ εἶχε στὸ μερίδιό του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κρήτη ποὺ τὴν πούλησε στοὺς Ἐνετοὺς. Ἀλλὰ τὶς χῶρες αὐτὲς ὁ Βονιφάτιος τὶς μοίρασε στοὺς διάφορους συναγωνιστὲς του μὲ τὴ συμφωνία νὰ τοῦ δίνουν κάθε χρόνο ὀρισμένο χρηματικὸ ποσὸ καὶ ὀρισμένους στρατιῶτες. Ἐτσι σχηματίστηκαν πολλὰ μικρὰ κρατίδια καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ πιὸ σπουδαία ἦταν τὰ δουκάτα τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θήβας.

Δύο Γάλλοι ἱππότες ὁ Σαμπλίτης καὶ ὁ Βιλαρδουίνος, ποὺ ἦταν μαζί μὲ τὸ Βονιφάτιο, προχώρησαν μὲ λίγους στρατιῶτες (400 ὡς 500) καὶ κυρίεψαν ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ ἱδρυσαν τὸ **Πριγκιπάτο τοῦ Μοριᾶ**, ποὺ τὸ κυβέρνησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Βιλαρδουίνου. Τὸ Πριγκιπάτο αὐτὸ ἐγένε ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ Φραγκικὰ κράτη, γιατί οἱ **Βιλαρδουίνοι** κυβέρνησαν πολὺ καλά· σεβάστηκαν τὴ γλῶσσα καὶ τὴ θρησκεία καὶ τὶς συνήθειες τοῦ τόπου καὶ ἄφησαν στὶς κοινότητες ὅλα τους τὰ προνόμια. Στὴν ἐποχὴ τῶν Βιλαρδουίνων ἡ Πελοπόννησος ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ.

Τέλος οἱ Ἐνετοὶ κατόχεψαν τὶς χῶρες ποὺ εἶχαν στὸ μερίδιό τους. Κατόχεψαν τὸ Δυράχιο καὶ τὴν Κέρκυρα καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τὴν Μεθώνη καὶ τὴν Κορώνη καὶ ἀπὸ τὴν Εὐβοία τὴ Χαλκίδα. Πῆραν ἔπειτα τὴν Κρήτη, ἀφοῦ πολέμησαν πολλὰ χρόνια, καὶ τὶς Κυκλάδες τὶς ἔδωσαν σ' εὐγενεῖς Ἐνετοὺς. Ὁ Σανουῶδος, ἀνεψιὸς τοῦ Δάνδολου, κράτησε τὴ Νάξο καὶ τ' ἄλλα νησιὰ τὰ ἔδωσε στοὺς συναγωνιστὲς του μὲ τὴ συμφωνία ποὺ καὶ ὁ Βονιφάτιος ἔδωσε στοὺς δικούς του.

Τὰ μικρὰ κρατίδια ποὺ μοιράστηκαν στοὺς συναγωνιστὲς τῶν Φράγκων, μὲ τὴ συμφωνία νὰ δίνουν κάθε χρόνο στὸν ἀνωτέρό τους ἄρχοντα ὀρισμένο χρηματικὸ ποσὸ καὶ ὀρισμένους στρατιῶτες, ὠνομάστηκαν **φεούδα** ἢ **τιμάρια** (πριγκιπάτα, δουκάτα, κομητείες, βαρονίες) καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διοίκησης **φεουδαλικὸ σύστημα**.

Ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάδα

Τὸ φεουδαλικὸ σύστημα ἔβλαψε τοὺς Φράγκους, γιατί ἐξασθέ-
νησε τὶς δυνάμεις του καὶ γένησε καὶ πολλὰς φιλονικίαι ἀναμεταξύ
τους. Ἀπ' ἔλα τὰ Φραγκικὰ κρατίδια μόνον τὸ Πριγκιπάτο τοῦ
Μοριᾶ κρατήθηκε πρὸς πολὺ, γιατί, ὅπως εἶδαμε, οἱ κυβερνήτες του
Βιλαρδουίνοι ἦταν καλοί.

ΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

22. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου.

Οἱ Φράγκοι, ὅπως εἶδαμε, δὲν μπόρεσαν νὰ κατοχήσουν ὅλες τὶς χῶρες τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, πὺν εἶχαν μοιράσει μεταξὺ τους. Καὶ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Εὐρώπη πολλὲς χῶρες κράτησαν τὴν ἐλευθερία τους καὶ αὐτοκυβερνήθηκαν. Τέτοια ἑλληνικὰ κράτη ἰδρύθηκαν τρία: ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας καὶ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης, αὐτοκράτορας στὴν Κωνσταντινούπολη ἔταν ἔμπαιναν σ' αὐτὴ οἱ Φράγκοι, εἶδαμε πὺς ἔφυγε. Ὁ Λάσκαρης φεύγοντας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἐγκαταστάθηκε μὲ τὸν Πατριάρχη, μὲ τοὺς ἀνώτερους κληρικούς καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ στρατιωτικούς στὴ Νίκαια. Ἐκεῖ ὠργάνωσε τὴν ἀντίσταση στοὺς Φράγκους, καὶ ἱδρυσε τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας ἔγινε πολὺ δυνατὸ κράτος. Ὁ διάδοχος καὶ γαμβρὸς τοῦ Λάσκαρη Ἰωάννης Βατάτσης κατῶρθωσε νὰ κυριέψη τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνώνοντας μὲ τὸ κράτος του ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη νὰ περιορίσῃ τὸ Φραγκικὸ κράτος στὰ περὶχωρα τῆς Πόλης.

Ἔτσι ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας ἠμεγάλωσε καὶ ἡ οικονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασή της ἦταν πολὺ ἀνθηρὴ. Τώρα δὲν

ἔμενε παρὰ νὰ δώσῃ ἓνα χτύπημα στὴν Πόλη γιὰ νὰ ξαναφτιάσῃ τὴν παλιὰ αὐτοκρατορία. Ἄλλ' οὔτε ἡ Βασιλεία τὸ κατώρθωσε, οὔτε ὁ γιός του Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρης πού τὸν διαδέχτηκε, γιὰ τὸν ἐμπόδισαν οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου. Αὐτὸ τὸ κατώρθωσε, ὅπως θὰ δοῦμε, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας ἰδρύθηκε στὰ βορινὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ ἓνα πρίγκιπα τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν, τὸν Ἀλέξιο Δ' τὸν Κομνηνὸ. Τὸ κράτος αὐτὸ ἔζησε πάνω κάτω τριακόσια χρόνια καὶ ἐξαιτίας του διατηρήθηκε ὡς τὴν ἐποχὴ μας ὁ Ἑλληνισμὸς στ' ἀπόμερα ἐκεῖνα παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης,

Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου τέλος μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄρτα ἰδρύθηκε ἀπὸ ἄλλον Κομνηνὸ, τὸ Μιχαὴλ Ἀγγελό. Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἐξουσίαζε τὴν Ἡπειρο, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴν Ἀκαρνανία. Οἱ δεσπότες του κυρίεψαν ἔπειτα τὴν Ἀλβανία ὡς τὸ Δυράχιο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἀργότερα προχώρησαν στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θράκη ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Τὸ ὄνειρό τους ἦταν νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴν Πόλη. Ἀλλὰ μπλέχτηκαν σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ νικήθηκαν καὶ ἀδυνάτισαν καὶ ἔτσι ἔσβησε καὶ τ' ὄνειρό τους.

23. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Κωνσταντινούπολη (1261).

Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο δὲ σκεπτόταν τίποτε ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ πάρῃ πάλι τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ ξανασυστήσῃ τὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἐνόχληση ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου, ποὺ εἶχε κι αὐτὸς τὸ ὄνειρο νὰ πάρῃ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἔστειλε στὴ Θράκη λίγο στρατὸ μὲ τὸ στρατηγὸ Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο γιὰ νὰ συγκρατῇ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἔφτασε μὲ τὸ στρατὸ του στὴ Σηλυβρία. Ἐκεῖ ἤρθαν πολλοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ περὶχωρα τῆς Πόλης καὶ τοῦ ἔλεγαν πῶς εἶναι κατάλληλῃ ἡ περίστασις γιὰ νὰ μπῆ στὴ Πόλη, γιατί οἱ Φράγκοι πῆγαν νὰ πολιορκήσουν τὴ νῆσο Δαφνουσία, ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ Στρατηγόπουλος, μελονότι εἶχε ρητὴ διαταγὴ νὰ μὴν προχωρήσῃ, προχώρησε ὡς τὰ τεῖχη τῆς Πόλης καὶ σιῶθηκε τυχερῶς σ' αὐτὸ. Ἀφοῦ συνεννοήθηκε μὲ τοὺς Ἕλληνες ποὺ ἦταν στὴ Πόλη, ἔβαλε μέσα τὴ νύχτα ἀπὸ μιὰ ὑπόγεια εἴσοδο πενήντα στρατιῶτες. Αὐτοὶ ἀνοιξαν ἀμέσως τὶς πύλες καὶ ὁ Στρατηγόπουλος μπῆκε στὴν Πόλη μ' ὅλο τὸ στρατὸ του καὶ ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα τὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγο. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης δέχτηκαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ. Οἱ λίγοι Φράγκοι ποὺ θέλησαν νὰ ἀντισταθοῦν σκοτώθηκαν καὶ ὁ αὐτοκράτοράς τους μ' ὄλη του τὴν ἀκολουθία μπῆκε σ' ἓνα μικρὸ πλοῖο καὶ ἔφυγε. Σὲ λίγο ἔφτασε ὁ στόλος τῶν Ἑνετῶν. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν φωτιὰ στὰ σπίτια τῆς παραλίας γιὰ

νά τούς τρομάξουν. Καί τὸ σχέδιό τους πέτυχε. Οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ Φράγκοι τρομάξαν ἀληθινὰ καὶ πῆραν ἀμέσως τὶς οἰκογένειές τους κι ἔφυγαν.

Ὁ Στρατηγόπουλος κύριος πιὰ σὴν Κωνσταντινούπολη ἔστειλε ταχυδρόμο στὸ Μιχαήλ Παλαιολόγο γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ τὴ μεγάλη εἰδηση. Ὁ Μιχαήλ ἔτρεξε ἀμέσως καὶ μπῆκε θριαμβευτικὰ σὴν Πόλη καὶ στέφτηκε αὐτοκράτορας στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

24. Μωάμεθ Β' και Κωσταντίνος Παλαιολόγος.

Είδαμε στα προηγούμενα πώς οι Τούρκοι, αν κι έπαθαν μεγάλη καταστροφή από τους Μογγόλους, γρήγορα τὸ πήραν ἀπάνω τους και μ' ἀρχηγὸ τὸ Σουλτάνο Μουράτ ἔγιναν ὁ φόβος και ὁ τρόμος στοὺς Χριστιανοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἀπεναντίας ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶναι περιορισμένη στὴν Κωσταντινούπολη χωρὶς στρατό, χωρὶς στόλο, χωρὶς χρήματα.

Σὲ τέτοια κατάσταση ἦταν τὰ δύο ἐχθρικά κράτη ἔταν Σουλτάνος τῶν Τούρκων ἔγινε ὁ Μωάμεθ Β' και Αὐτοκράτορας τῶν Ἑλλήνων ὁ Κωσταντίνος Παλαιολόγος. Ὁ Μωάμεθ ἦταν νέος μόλις 21 χρονῶν, στρατηγὸς γενναῖος, ἀλλὰ αἰμοβόρος και ἄπιστος. Δὲν εἶχε καμὰ ἄλλη σκέψη παρὰ πὼς νὰ κυριέψη τὴν Κωσταντινούπολη. Εἰάγρυπνος περνοῦσε τὶς νύχτες του και ἔκανε σχέδια και ἐπαναλάβαινε τὰ λόγια τοῦ Προφήτη: «Ὁ πῶς μεγάλος στρατηγὸς θὰ εἶναι κείνος, πὸς θὰ πάρῃ τὴν Κωσταντινούπολη».

Ἄρχισε λοιπὸν νὰ κάνῃ μεγάλες προετοιμασίες γιὰ νὰ πολιορκήσῃ τὴν πόλη. Ἐκοψε πρῶτα πρῶτα τὶς συγκοινωνίες τῆς και μὲ τὴ Δύση και μὲ τὶς Ἑλληνικὲς χώρες χιτίζοντας ἀντίκρυ στὴν Πόλη ἕνα φρούριο. Ἐβαλε ὕστερα ἕνα τεχνίτη Οὐγγρο νὰ τοῦ φτιάσῃ μεγάλα κανόνια, πὸς θὰ μπορούσαν νὰ χαλάσουν τὰ φρούρια τῆς πόλης. Κι ἀληθινὰ ἐκεῖνος ἔφτιασε ἕνα στὴν Ἀνδριανούπολη, πὸς χρειάστηκαν 100 βόδια και 2000 ἄντρες γιὰ νὰ τὸ τραβήξουν ὡς τὴν Κωσταντινούπολη.

Μωάμεθ Β΄.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔκλεισε ἀμέσως τὶς πύλες τῶν τειχῶν ἐπὶ αὐτοὺς ὅλους τοὺς Τούρκους, ποὺ ἦταν στὴν Πόλη, καὶ μῆνυσε στὸ Μωάμεθ πὺς ἔχει «καταφύγιο τὸ Θεό». Εἶχε ἀπὸ καιρὸ μαζέψει στὴν Πόλη τρόφιμα καὶ σιτάρια καὶ διώρθωσε καὶ τὰ φρούρια, ἀλλὰ στρατὸ σπουδαῖο δὲν εἶχε, οὔτε καὶ χρήματα. Οἱ Ἕλληνες τῆς χερσονήσου ποὺ μπορούσε νὰ τοὺς στρατολογήσῃ ἦταν υπάδουλοι, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, ποὺ εἶχαν ὑποσχεθῆ βοήθεια, δὲν ἔστειλαν.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος

25. Πολιορκία καὶ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1453 ὁ Μωάμεθ περικύκλωσε τὴν Πόλην μὲ 250 χιλιάδες στρατὸ καὶ μὲ 400 πλοῖα. Κι ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον 7.000 χιλιάδες ἄνδρες γιὰ νὰ τὴν ὑπερσπισθῇ.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινούπολης ἤξεραν πὼς ὁ ἐχθρικός στόλος δὲ μπορούσε νὰ πλησιάσῃ στὰ φρούρια, γιὰτὶ ὁ Κεράτιος κόλπος εἶχε κλεισθῆ μὲ βαρεῖα σιδερένια ἀλυσίδα καὶ σ' αὐτὸ στήριξαν τὴν πιὸ μεγάλη ἐλπίδα. Ἀλλὰ ὁ Μωάμεθ ἔφτιασε γιὰ μιὰ νύχτα ξύλινο δρόμον μὲ σανίδες ἀποπάνω ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Γαλατᾶ κι ἔτσι ἔρριξε στὸν Κεράτιον κόλπον πολλὰ πλοῖα. Αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔκανε καὶ νὰ τὰ χάσουν.

Γιὰ πολλὰς ἡμέρας στὴν ἀρχὴ μόνον μικροσυμπλοκὲς γίνονταν

γύρω στα φρούρια. 'Αλλ' ἐπιτέλους οἱ πολιορκούμενοι ἀρχίζουν νὰ κουράζονται. 'Ο στρατὸς τῶν πολιορκητῶν ὅσο πάει καὶ γίνεται περισσότερος. Οἱ πιστοὶ τοῦ Μωάμεθ τρέχουν γιὰ νὰ νικήσουν τοὺς ἄπιστους καὶ νὰ κερδίσουν τὴν αἰώνια ζωὴ. 'Ενῶ ὁ στρατὸς τῶν 'Ελλήνων ὅσο πάει καὶ λιγοστεύει. 'Απὸ πουθενὰ δὲν ἔρχεται βοήθεια.

Οἱ Τούρκοι χτυποῦν τὰ φρούρια μὲ τὰ κανόνια καὶ τὰ γκρεμίζουν σὲ πολλὰς μεριές. 'Αλλὰ οἱ κάτοικοι τῆς Πόλης εἶναι ὅλοι στὸ πόδι μέρα νύχτα. Γυναῖκες, γέροντες, παιδιὰ βοηθοῦν στὴν ἐπισκευὴ τους.

Οἱ Τούρκοι κάνουν μεγάλες ἐπιθέσεις, ρίχνονται μὲ τὰ μούτρα νὰ μπουν ἀπὸ τὰ γκρεμισμένα φρούρια. 'Αλλ' οἱ 'Ελληνες ἀντιστέκονται γενναῖα. Τοὺς διώχουν πίσω.

'Ο Μωάμεθ τότε παραγγέλνει στὸν Κωσταντῖνο νὰ παραδώσῃ τὴν Πόλη καὶ τὸν ἀφήνῃ ἐλεύθερον νὰ πάη ὅπου θέλει μ' ὅλους τοὺς ἄρχοντες καὶ μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς του. 'Αλλ' ὁ Κωσταντῖνος τοῦ ἀποκρίνεται περήφανα :

«Οὔτε ἐγὼ οὔτε ἄλλος κινεῖς ἀπὸ τοὺς κατοίκους μπορεῖ νὰ σοῦ παραδώσῃ τὴν Πόλη. 'Η θέληση ὅλων μας εἶναι νὰ πεθάνωμε γι' αὐτὴ καὶ δὲ θὰ λυπηθοῦμε τὴ ζωὴ μας».

'Ο Μωάμεθ τότε θύμωσε καὶ ὥρισε τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γινόταν ἡ μεγάλη ἔφοδος.

Τὴν νύχτα τῆς παραμονῆς οἱ 'Ελληνες κατάλαβαν ἀπὸ τὸ θόρυβο καὶ ἀπὸ τίς φωταφῖες τῶν ἐχθρῶν πὼς ἐτοιμάζεται ἡ μεγάλη ἔφοδος. 'Ηταν ἓνας πρὸς πεντακόσιους. 'Ο αὐτοκράτορας πρόσταξε νὰ γίνῃ λιτανεῖα. Δεσποτάδες, παπάδες, γυναῖκες, παιδιὰ γυρίζουν μὲ δάκρυα στὰ φρούρια καὶ φωνάζουν «Κύριε ἐλέησον».

'Οταν τελείωσε ἡ λιτανεῖα, ὁ Αὐτοκράτορας ἔβγαλε θαυμάσιο λόγο στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς παρακίνησε «νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν πίστη καὶ γιὰ νὴν πατρίδα καὶ ν' ἀγωνιστοῦν νὰ σώσουν τὴν πόλη, ποὺ εἶνε ἡ χαρὰ ὅλων τῶν 'Ελλήνων».

Ἄλ' ἔξαφνα βλέπει νὰ περικυκλώνεται. Μιὰ μικρὴ πύλη εἶχε λησμονηθῆ ἀνοιχτὴ κι οἱ Τούρκοι μπῆκαν ἀποκεῖ. Ὁ Αὐτοκράτορας ρίχεται μ' ὀρμὴ κι ἀγωνίζεται πλάι στοὺς στρατιῶτες. Ὅλοι γύρω του σκοτώνονται.

«Ἡ Πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη;» φωνάζει τότε ὁ Αὐτοκράτορας καὶ τὴν ἴδια στιγμή σκοτώνεται καὶ χάνεται μέσα στὸ σωρὸ τῶν ἄλλων σκοτωμένων.

Ἀπ' ὅλες τὶς μεριές μπαίνουν Τούρκοι κι ἀμέσως ἀρχίζουν τὴν ἀρπαγὴ καὶ τὴν καταστροφὴ. Οἱ κάτοικοι τρέχουν στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀλλὰ μπαίνουν ἀπὸ κοντὰ τους καὶ οἱ Τούρκοι. Ἄλλοι πιάνουν αἰχμαλώτους ἄλλοι ἀρπάζουν καὶ σπάζουν τὰ πολύτιμα σκεύη, τὰ κειμήλια καὶ τὶς εἰκόνες. Γιὰ μιὰ στιγμή ὁ μεγαλόπρεπος ἐκεῖνος ναὸς ἔμεινε χωρὶς τοὺς θησαυροὺς του.

Ἡ μεγάλη καὶ πλούσια πόλη σὲ τρεῖς ἡμέρες εἶχε γίνει μιὰ. Κι ὅλοι τότε τίποτε πιά δὲ σκέπτοταν «οὔτε τὰ παιδιά τους, οὔτε τὶς γυναῖκες τους, οὔτε τὰ πλοῦτη, παρὰ μόνο νὰ πεθάνουν γιὰ νὰ σώσουν τὴν Πατρίδα. Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτορας πῆγε στὴν Ἁγία Σοφία καὶ κοινώνησε κι ἀποκεῖ στὸ παλάτι του καὶ ζήτησε ἀπ' ὅλους συχώρεση. «Τὴν στιγμή ἐκείνη κι ἀπὸ πέτρα ἂν ἦταν κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ μὴν κλάψη.»

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα καθάλα στ' ἄλογό του ἔκαμε ἐπιθεώρηση στὰ φρούρια καὶ στοὺς πύργους.

Στις 29 Μαΐου 1453 κατὰ τὰ ξημερώματα οἱ Τούρκοι χτυπώντας τὰ τύμπανα κι ἀλαλάζοντας ρίχτηκαν ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα στὰ φρούρια. Ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ μὲ τὸν πιδὸν πολὺ στρατὸ ρίχεται στὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ ποὺ τὴν ὑπερασπίζεται ὁ Κωσταντίνος. Οἱ φωνές κι ὁ κρότος ἀκούονται ὡς τὸν οὐρανό. Τρία τουρκικὰ σώματα ρίχονται μὲ λύσσα, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία ἀποκρούονται.

Βγήκε πιά ὁ ἥλιος κι ὁ Αὐτοκράτορας φωνάζει μὲ χαρὰ :

«Συστρατιῶτες κι ἀδερφοὶ ἡ νίκη εἶναι δική μας».

φριχτή έρημιά. Όσοι από τούς κατοίκους γλίτωσαν πουλήθηκαν για δούλοι, έκτός από πολλούς ευγενείς και γραμματισμένους που κατώρθωσαν να φύγουν κρυφά στο έξωτερικό.

Τò μεσημέρι τής πρώτης ημέρας ο Μωάμεθ μπήκε καθάλα στην πόλη και πήγε στην 'Αγιά Σοφιά κι ευχαρίστησε τόν 'Αλλάχ, που τού έδωσε τήν νίκη. 'Από τήν ημέρα εκείνη ή μεγάλη εκκλησία έγινε τζαμί και τζαμί είναι ως τά σήμερα.

26. ☉ Θρῆνος τῆς Πέλης.

'Ο λαός πόνεσε κατάκαρδα για τήν άλωση τής Πόλης, αλλά και δέν έπαψε να ελπίζει πως μιὰ μέρα θά γίνη πάλι 'Ελληνική. Και τόν πόνο του αυτόν και τήν ελπίδα του έκαμε τραγούδι :

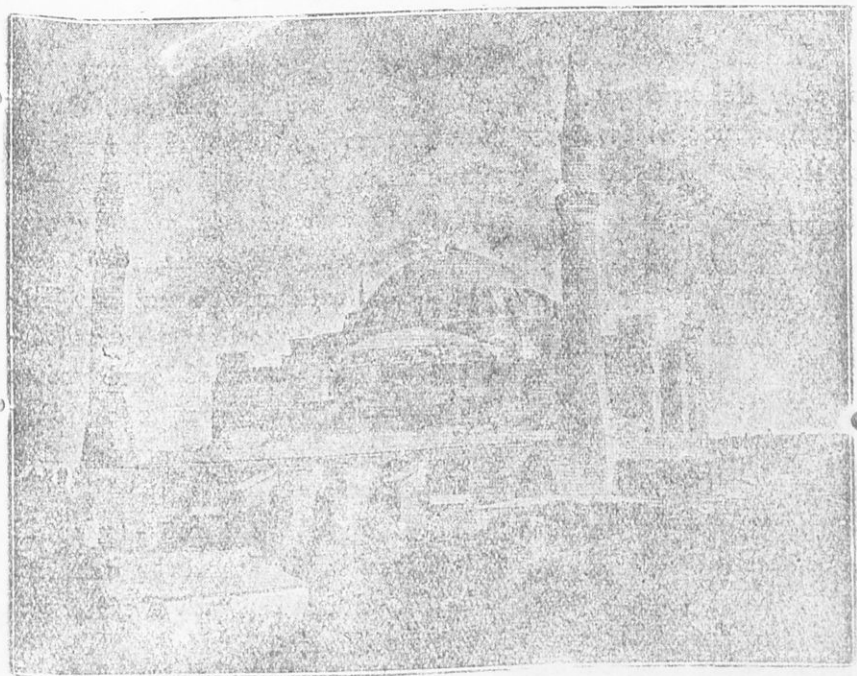
Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει ή γῆς, σημαίνουν τὰ έπουράνια, σημαίνει κι ή 'Αγιά Σοφιά, τò μέγα μοναστήρι, με τετρακόσια σήμαντα κι εξηνταδυò καμπάνες, κάθε καμπάνα και παπάς κάθε παπάς και διάκος.

Ψάλλει ζερβά ο βασιλιάς, δεξιά ο Πατριάρχης κι από τήν πολλή τήν ψαλμουδιὰ έσειόντανε οί κολόνες.

Νά μπούνε στο χερουδικό και νάβγη ο βασιλέας, φωνή τούς ἤρθε έξ ουρανού κι άπ άρχαγγέλου στόμα :

« Πάψετε τò χερουδικό κι άς χαμηλώσουν τ' άγια, παπάδες, πάρτε τὰ ίερά κι έσεις κεριά σθηστήτε, γιατί είναι θέλημα Θεοῦ ή Πόλη να τουρισέψη. Μόν στείλτε λόγο στη Φραγκιά, νάρθουνε τρία καράβια· τò ένα να πάρη τò σταυρό και τ άλλο τò θαγγέλιο, τò τρίτο τò καλύτερο τήν άγια τράπεζά μας, μη μās τήν πάρουν τὰ σκυλιὰ και μās τή μαγαρίσουν».

'Η Δέσποινα ταραχτήκε και δάκρυσαν οί εικόνες « Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μην πολυδακρύξεις, πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά σας είναι».

Ἡ Ἁγία Σοφία τζαμί.

27. Κατάκτηση και τῶν ἐπίλοιπων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὁ Σκεντέρμπεης.

Ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς πόλης ὁ Μωάμεθ προχώρησε στὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ τ' ἀδέρφια τοῦ Κωσταντίνου Θωμάς καὶ Δημήτριος κυβερνοῦσαν τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μοριά μὲ πρωτεύουσα τὸ Μιστρά. Ὁ Μωάμεθ τοὺς νίκησε καὶ κυρίεψε ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐπειτα κυρίεψε τὰ Φραγκικὰ κρατίδια τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θήβας.

Τελευταῖα κυρίεψε καὶ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας καὶ ἔτσι μέσα σὲ ὀχτῶ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης δὲν ὑπῆρχε πιά ἐλεύθερη γωνιά Ἑλληνικῆς γῆς.

Μόνο τὰ νησιὰ τοῦ Ἴονίου δὲ γνώρισαν τὴν Τουρκικὴ σκλαβιά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δὲν ἦταν ἐλεύθερα· τὰ εἶχαν οἱ Ἑνετοί.

Οἱ Τούρκοι ἔτσι κατάκτησαν καὶ τὶς ἐπίλοιπες χῶρες καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου ἀπὸ τὸν ποταμὸ Δούναβη ὡς τὸ ἀκρωτήριο

Ταίναρο. Μόνο ἡ Ἀλβανία διατήρησε τὴν ἐλευθερία της γιὰ κάμποσα χρόνια ἀκόμη ὡς τὸ 1468. Αὐτὴ τὴν κυβερνοῦσε ὁ περίφημος Ἑλληνοαλβανὸς **Σκεντέρμπεης**. Ὁ Σκεντέρμπεης, ἓνα σωστὸ παλικάρι, κράτησε τὴν ἡγεμονία τῆς Ἀλβανίας εἰκοσιπέντε ὀλόκληρα χρόνια καὶ μόνον ὅταν πέθανε ὁ ἴδιος, ὑποτάχθηκε καὶ ἡ Ἀλβανία στοὺς Τούρκους.

Ὁ Σκεντέρμπεης

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

28. Τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες.

Πολλοὶ Ἕλληνες γραμματισμένοι, οἱ λεγόμενοι **λόγιοι**, κατῳ-
θώσαν, ὅπως εἶδαμε, μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης νὰ
φύγουν γιὰ τὴν Εὐρώπη. Οἱ λόγιοι αὐτὴ πῆγαν στὴν Ἰταλία καὶ ἐγ-
καταστάθησαν στὴ Φλωρεντία, στὴ Ρώμη, στὴν Ἑνετία καὶ σ' ἄλλες
πόλεις.

Οἱ ὀνομαστότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Γεμιστός, ὁ Βησσαρίωνας,
ὁ Χρυσολωράς, ὁ Γαζής, οἱ Λασκάρηδες καὶ ἄλλοι. Ὅλοι εἶχαν μαζὶ
τοὺς ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα καὶ διδάξαν καὶ διάδωσαν τὰ
Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ σοφία. Πολλοὶ ἀνοίξαν
καὶ ἀνώτερα σχολεῖα (Γυμνάσια, Πανεπιστήμια, Ἀκαδημίες) καὶ ἔτρε-
χαν σ' αὐτὰ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης σπουδαστὲς τῆς Ἑλλη-
νικῆς σοφίας.

Ἔτσι ἀναγεννήθηκαν στὴν Εὐρώπη τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα
καὶ παράλληλα μ' αὐτὰ ἀναγεννήθηκε ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη. Οἱ καλ-
λιτέχνες τότε ἄρχισαν νὰ σπουδάζουν τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ νὰ
μιμοῦνται τὴν τέχνη τους. Ἀρχιτέκτονες, γλύπτες, ζωγράφοι ἐργά-
ζονταν τότε δραστήρια. Ἔτσι στὴν Ἰταλία ἀνεδείχθησαν τὸν καιρὸ
ἐκεῖνο μεγάλοι σοφοὶ καὶ ποιητές, ὅπως ὁ Δάντης, ὁ Τάσος καὶ ἄλλοι
καὶ μεγάλοι καλλιτέχνες, ὅπως ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ποὺ ἔκαμε
περίφημα ἀγάλματα, καὶ ὁ Λεονάρδος ντα Βίντσι καὶ ὁ Ραφαήλ, ποὺ
ἔκαμεν θαυμάσιες εἰκόνες, καὶ ἄλλοι πολλοί. Κι ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς

Θαυμάσια ἔγιναν στὴν Ἰταλία ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Πατέρων
στὴ Ρώμη, παλάτια κι ἄλλα.

Πρῶτη ἡ Ἰταλία φωτίστηκε ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς Ἀναγέννησης

Ἡ Τζοκόντα. Περίφημη εἰκόνα τοῦ νταβίντσι

κι ἔπειτα καὶ οἱ ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης (Γαλλία, Ἀγγλία, Ἰσπανία, Γερμανία κλπ.) ποὺ ζοῦσαν ὡς τότε στὸ σκοτάδι.

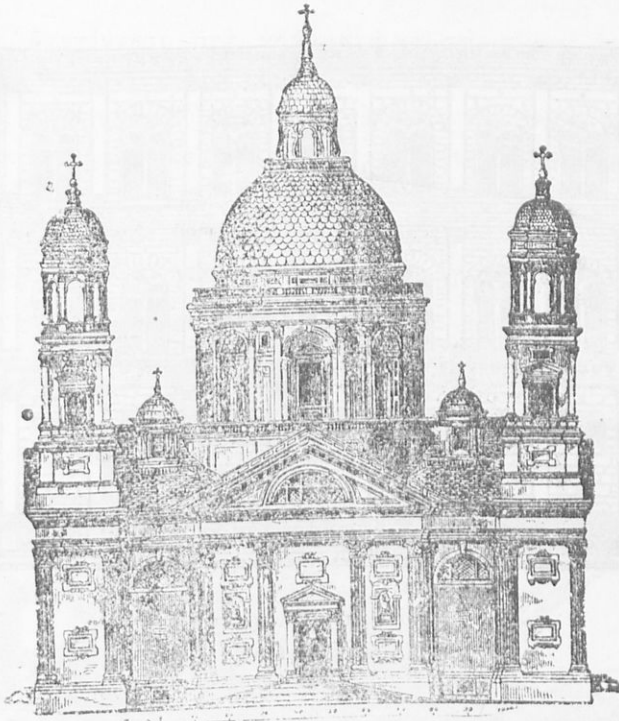

Ὁ Μουσῆς.
Μαρμάρινο ἄγαλμα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγελου.

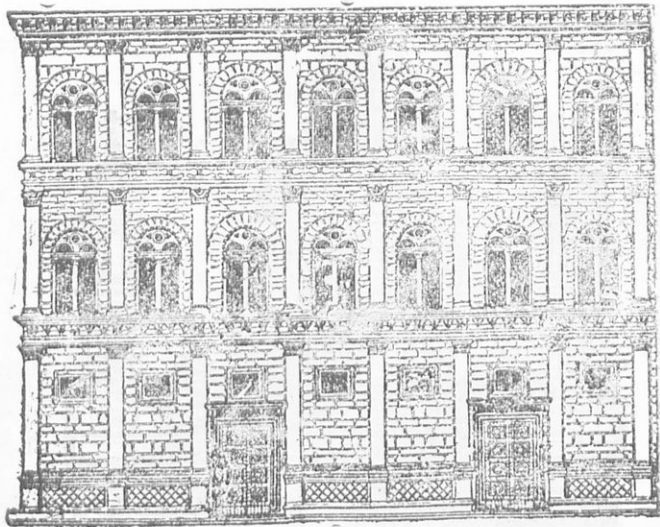
• Η Βυζαντινὴ Ἑλλάδα

Ἡ Ἁγία Οἰκογένεια.
Μία ἀπὸ τὶς ὠραῖες εἰκόνες τοῦ Ραφαήλ.

Ἐκκλησία στή Γένοβα.
Ρυθμὸς ἀναγέννηση.

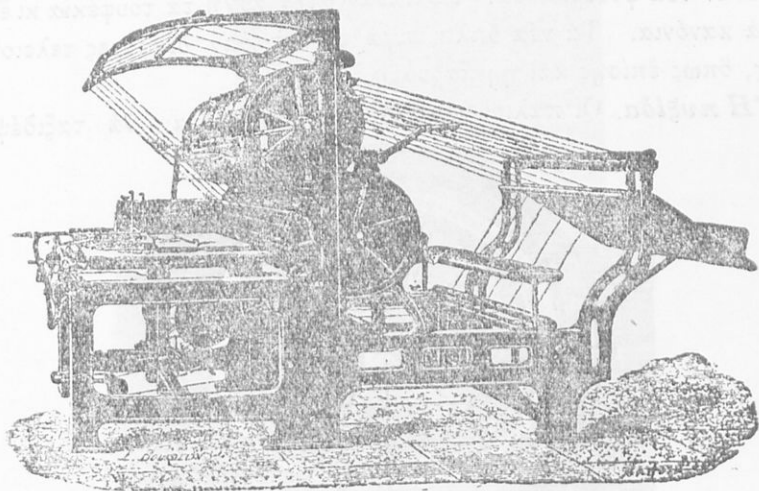

Παλάτι στή Φλωρεντία.
Ρυθμός ἀναγέννηση.

29. Οί εφευρέσεις κι οί ανακαλύψεις.

Τήν αναγέννηση στά γράμματα και στίς τέχνες ἀκολούθησαν διάφορες σπουδαίες εφευρέσεις και ανακαλύψεις νέων κόσμων. Οί εφευρέσεις και ανακαλύψεις αὐτές ἔκαμαν ἀλλιότιχη τή ζωή τῶν ἀνθρώπων και συντέλεσαν στήν πρόοδο τῆς κοινωνίας και τοῦ πολιτισμοῦ.

Τό χαρτί και ἡ τυπογραφία. Στήν ἀρχαιότητα και στό μεσαίωνα τά βιβλία ἦταν χειρόγραφα και γράφονταν στόν πάπυρο

Τυπογραφικό πιεστήριο.

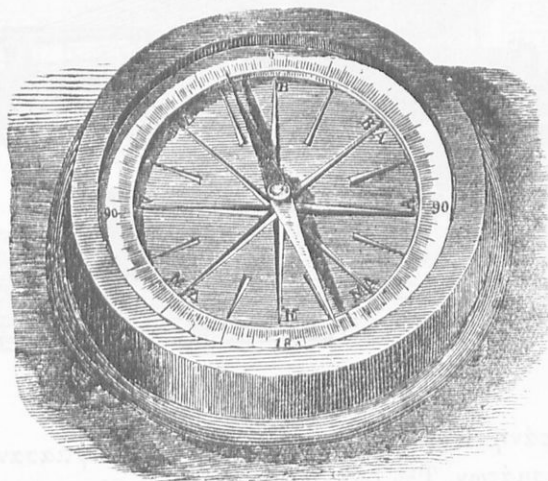
και στή μεμβράνη. Και μόνο κατά τὸ 15^ο αἶωνα ἔφτιασαν χαρτί ἀπό κουρέλια ὑφασμάτων. Τὸν ἴδιον καιρὸ ὁ Γουτεμβέργιος στή Γερμανία ἀνακάλυψε τήν τυπογραφία. Ἔτσι ἀπὸ τὸ πρῶτο χειρόγραφο βιβλίο γίνονταν εὐκολα πολλὰ ἀντίτυπα.

Ἡ εφεύρεση τοῦ χαρτιοῦ και τῆς τυπογραφίας εὐεργέτησε πολλὰ

τήν ἀνθρωπότητα. Ἐνῶ πρωύτερα τὰ βιβλία ἦταν σπάνια καὶ στοι-
χιζαν ὀλόκληρες περιουσίες, τώρα γίνονται ἀφθονα καὶ φτηνά. Τὰ
γράμματα ἔγιναν κοινὰ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, πλούσιους καὶ
πτωχοὺς.

Ἡ μπαρούτη καὶ τὰ νέα ὄπλα. Ὅπως στὴν ἀρχαία ἐποχὴ
ἔτσι καὶ στὸ μεσαίωνα οἱ πολεμιστὲς εἶχαν γι' ἀμυντικὰ ὄπλα τὴν
κασπίδα καὶ τὸ θώρακα, καὶ γιὰ ἐπιθετικὰ τὸ κοντάρι καὶ τὸ τόξο. Μόνο
οἱ Βυζαντινοὶ ἤξεραν καὶ τὸ ὑγρὸ πῦρ. Ἡ μπαρούτη, ποὺ γέμιζαν τὰ
κανόνια, δὲν ἦταν ἀκόμη γνωστὴ στὴν Εὐρώπη. Ἀνακαλύφθηκε κι
αὐτὴ τὸ 15^{ον} αἰῶνα. Τότε οἱ ἀνθρώποι ἄφησαν τὰ παλιὰ ὄπλα κι
ἔφτιασαν νέα φοβερώτερα. Ἐφτιασαν στὴν ἀρχὴ τὰ τουφέκια κι ἔπει-
τα τὰ κανόνια. Τὰ νέα ὄπλα σιγὰ σιγὰ πῆραν διάφορες τελειοποι-
ήσεις, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ μπαρούτη.

Ἡ πυξίδα. Οἱ παλιοὶ ναυτικοὶ δὲν τολμοῦσαν νὰ ταξιδέψουν

Ναυτικὴ πυξίδα.

ἀνοιχτὰ στὸ πέλαγος, γιατί φοβόνταν μήπως χαθοῦν, χωρὶς νὰ βλέ-
πουν τὴ στεριά. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τὸ ἔδωξε ἡ ἀνακάλυψη τῆς πυξίδας.

πού είναι μιὰ μαγνητισμένη βελόνα μέσα σ' ἓνα κιβώτιο καὶ δείχνει πάντα τὸ Βοριά. Οἱ ναυτικοὶ μὲ τὴν πυξίδα βλέπουν πού πάνε καὶ πλένε ἄφοβα στ' ἀνοιχτὰ πελάγη. Μὲ τὴν πυξίδα ἔγιναν οἱ ἀνακαλύψεις νέων χωρῶν, πού οὔτε κἀν τὶς φαντάζονταν οἱ ἄνθρωποι. Ὡς τότε πολὺ λίγος κόσμος ἦταν γνωστός. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν παρὰ τὶς χώρες πού ἦταν γύρω στὴ Μεσόγειο θάλασσα.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς (1492). Τὸν καιρὸ ἐκεῖνον οἱ ἄνθρωποι τὸ θεωροῦσαν πολὺ σπουδαῖο νὰ βροῦν ἓνα δρόμο θαλασσι-

νὸ γιὰ τὶς ἀκρινὲς χώρες τῆς Ἀνατολῆς, τὶς Ἰνδίες. Γιατὶ ὡς τότε τὸ ἐμπόριο μὲ τὶς χώρες αὐτὲς γινόταν μόνο μὲ τὸ δρόμο τῆς στεριάς καὶ ἦταν πολὺ δύσκολο. Οἱ προσπάθειες πολλῶν θαλασσοπόρων γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἶχαν τὸ εὐχάριστο ἀποτέλεσμα ν' ἀνακαλυφτοῦν τέτοιοι κόσμοι.

Τὰ πλοῖα τοῦ Κολόμβου.

Οἱ πρῶτοι θαλασσοπόροι ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Πορτογαλλία. Τράβηξαν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἔφτασαν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους στὶς Ἰνδίες καὶ ἔδρυσαν ἐκεῖ ἀποικιακὸ κράτος.

Ἄλλοι ὅμως θαλασσοπόροι ζήτησαν νὰ βροῦν τὸ δρόμο αὐτὸν πλέοντας πρὸς τὰ δυτικὰ. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, Ἴταλὸς ἀπὸ τὴ Γένοβα, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἰσπανία μὲ τρία πλοῖα καὶ ἑκατὸ ναυτεῖς, ποὺ τὰ παραχώρησε ἡ βασίλισσα τῆς χώρας ἐκείνης Ἰσαβέλα, καὶ τράβηξε πρὸς τὰ δυτικὰ. Γιὰ πρώτη φορὰ τότε ἄρχισαν νὰ λένε ὅτι ἡ γῆ εἶναι στρογγυλὴ σὰ σφαῖρα καὶ ὁ Κολόμβος σκέφτηκε πὼς πλέοντας δυτικὰ θάφτανε ἀναγκαστικὰ στὶς Ἰνδίες.

Γεμάτος θάρρος καὶ ἐλπίδα ρίχτηκε στὸν Ὀκεανὸ καὶ ἔπλεε δυτικὰ. Τριάντα δλόκληρες ἡμέρες οἱ ναυτεῖς δὲν ἔβλεπαν τίποτε ἄλλο ἀπὸ θάλασσα. Γύρω τους ἀπλωνόταν τὸ χάος. Ἐπιτέλους στὶς 11 Ὀκτωβρίου 1492, τὴν ὥρα ποὺ ἔβγαине ὁ ἥλιος, εἶδαν ἀπὸ μακριὰ στεριά. Ἦταν ἡ Ἀμερική.....

«Στεριά! Στεριά!» φώναξαν ὅλοι μαζί τρελοὶ ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Ἡ νέα ἡπειρος μολαταῦτα δὲν πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ Κολόμβου, ἀλλὰ ἐνὸς ἄλλου ἐρευνητῆ, ποὺ λεγόταν **Ἀμέρικος**.

Οἱ ἀποικίες τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Ἴσπανοὶ ὠνόμασαν τοὺς παλιοὺς κατοίκους τῆς Ἀμερικῆς **Ἰνδοὺς**, γιατί νόμισαν πὼς ἔφτασαν στὶς Ἰνδίες τῆς Ἀνατολῆς.

Βασίλεια μεγάλη ἀπὸ ντόπιους βρῆκαν οἱ Ἴσπανοὶ στὴν Ἀμερική. Αὐτὰ ἐξουσίαζαν χώρες πλούσιες μὲ ἄφθονα μεταλλεῖα ἀπὸ ἀσήμι καὶ χρυσάφι. Οἱ Ἴσπανοὶ ἔχοντας μεγάλη δύναμη, μὲ τὰ νέα ὅπλα, κατώρθωσαν νὰ κυριέψουν τὰ πλούσια ἐκεῖνα βασίλεια μὲ πολὺ μικροὺς στρατοὺς.

Ἔτσι οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἔκαμαν τὶς πρῶτες ἀποικίες σὲ μακρινὰς χώρες. Οἱ Πορτογάλλοι πρὸς τὴν Ἀνατολή, στὴν Ἀφρική καὶ στὴν Ἀσία. Καὶ οἱ Ἴσπανοὶ πρὸς τὴ Δύση, στὴν Ἀμε-

ρική. Ἡ Ἰσπανία ἔγινε τότε πολὺ δυνατὸ κράτος.

Ἀργότερα ἵδρυσαν ἀποικίες στὶς νέες χῶρες κι ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ προπάντων Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ.

Τὰ μεγάλα καλά. Οἱ ἐφευρέσεις κι οἱ ἀνακαλύψεις ἔκαμαν μεγάλα καλά στὸν κόσμο. Τὸ ἐμπόριο ἀναπτύχθηκε τεράστια. Τὰ προϊόντα, ποὺ ἦταν ἄλλοτε πολὺ σπάνια καὶ πολὺ ἀκριβά, ὅπως ὁ καφές, ἡ ζάχαρη, τὸ μετὰξι, ἔρχονταν τώρα στὴν Εὐρώπη μὲ τὰ πλοῖα πολὺ εὐκολα. Ὁ κόσμος μεγάλωσε κι ὁ λαὸς μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τὸ ἐμπόριο ἔγινε πλούσιος. Οἱ ἄνθρωποι μορφώνονταν καὶ καλοπερνοῦσαν. Ὅλη ἡ κοινωνικὴ κατάσταση ἄλλαξε. Οἱ φραγμοὶ ποὺ χώριζαν τὸ λαὸ σὲ τάξεις ἄρχισαν νὰ πέφτουν. Δὲν ὑπάρχουν τώρα ἀστοὶ καὶ εὐγενεῖς, φτωχοὶ καὶ πλούσιοι. Τώρα ὑπάρχει λαὸς ποὺ ἐργάζεται παραγωγικὰ καὶ μορφώνεται καὶ καλοπερνᾷ.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

3

Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Ἐκταση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. 5
2. Ἐπίδραση τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς Ρωμαίους. 6
3. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ πρῶτες Ἐκκλησίαι. 7
4. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν Ἀθήνα. 9
5. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ μάρτυρες τῆς νέας θρησκείας. 10
6. Ὁ Μεγάλος Κωνσταντῖνος. 12
 - Ἐν τούτῳ νίκᾳ. 12
 - Προστασία Χριστιανῶν καὶ Χριστιανισμοῦ. 14
 - Θρησκευτικὲς φιλονικίαι. Ἡ Σύνοδος τῆς Νίκαιας. 14
 - Ἡ Κωνσταντινούπολις. 16
 - Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη. 16
7. Θεοδόσιος ὁ μέγας. Διαίρεση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. 17

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

8. Ἡ γλῶσσα, ἡ πίστις καὶ ἡ παιδεία τοῦ κράτους. 19
9. Ὁ Ἰουστινιανός. 20
 - Ὁ Ἰουστινιανός, ἡ γυναῖκα του καὶ οἱ συνεργάτες του. 20

	Ἡ σίαση τοῦ Νίκα.	20
	Ἐξωτερικοὶ πόλεμοι.	22
	Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.	24
10.	Ὁ Ἡράκλειος.	27
	Ἄγῶνες πρὸς τοὺς Πέρσας.	27
	Πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους.	28
	Ἡ ὕψωση τοῦ τίμου Σταυροῦ	29
11.	Ἀπόπειρα θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως.	31
	Εἰκονομάχοι καὶ εἰκονολάτρεις	31
	Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.	32

Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

12.	Ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ Ἄραβες.	33
13.	Πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ἄραβες.	34
14.	Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ κατακτήσεις τους. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσόμενων.	35
15.	Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Μογγόλων σταματᾷ προσωρινὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν Τούρκων.	37

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

16.	Ποιοὶ ἦταν οἱ Βούλγαροι καὶ πῶς ἔγιναν Χριστιανοί.	39
17.	Ἑλληνοβουλγαρικοὶ πόλεμοι. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.	40

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

18.	Οἱ Φράγκοι.	44
19.	Οἱ Σταυροφορίες καὶ τὰ αἰτίαι τους.	45
20.	Ἡ Τέταρτη Σταυροφορία καὶ ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης.	46
21.	Οἱ Φράγκοι μοιράζονται τὶς γῶρες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ Φεουδαλικὸ σύστημα καὶ οἱ Βιλαρδουίνοι.	48

ΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

22.	Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡλείρου.	51
-----	--	----

23. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Κωνσταντινούπολη.	Σελ. 53
---	------------

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

24. Μωάμεθ Β' καὶ Κωνσταντῖνος Παλιολόγος.	55
25. Πολιορκία καὶ ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης.	57
26. Ὁ Θρῆνος τῆς Πόλης.	60
27. Κατάκτηση καὶ τῶν ἐπίλοιπων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὁ Σκεν- τέμπης.	62

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΥΣΗ

28. Τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες.	63
29. Οἱ ἐφευρέσεις καὶ οἱ ἀνακαλύψεις.	69
Τὸ χαρτί καὶ ἡ τυπογραφία.	69
Ἡ μπαρούτι καὶ τὰ νέα ὄπλα.	70
Ἡ πυξίδα.	70
Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς.	71
Οἱ ἀποικίες τῶν Εὐρωπαίων.	73
Τὰ μεγάλα καλά.	74

25. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

26. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

27. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

28. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

29. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

30. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

31. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

32. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

33. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

34. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

35. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

36. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

37. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

38. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

39. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

40. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

41. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

42. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

43. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

44. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

45. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

46. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

47. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

48. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

49. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

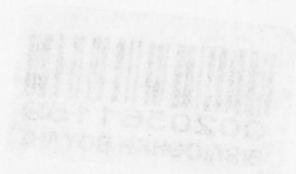
50. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

51. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

52. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

53. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

54. ΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΣ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΡΑΜΜΕΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

I. "ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ."

Π. ΔΙΑΘΗΚΗ Γ' Δημοτικού Χ. Δημητράκοπούλου.

Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ, Δ' Δημοτικού Χ. Δημητράκοπούλου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Ε Δημοτικού Χ. Δημητράκοπούλου.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ, ΣΤ' Δημοτικού Χ. Δημητράκοπούλου.

ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΣΤ' Δημοτικού Χ. Δημητράκοπούλου.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΕΣ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ Ε' καί ΣΤ' Χ. Δημητράκοπούλου.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ-ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ του Δ. Σχολείου Χ. Δημητράκοπούλου

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΑΔΑ, Ιστορία Γ' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ, Ιστορία Δ' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ, Ιστορία Ε' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ, Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού Δ. Παπαϊωάννου
—Μ. Δώρου

III. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Γ' ΚΑΙ Δ' Δ. Κυριακοπούλου.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Ε' ΚΑΙ ΣΤ' Δ. Κυριακοπούλου.

IV. ΦΥΣΙΚΑ.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Γ' καί Δ' Δ. Κυριακοπούλου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Ε' Δ. Κυριακοπούλου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΣΤ' Δ. Κυριακοπούλου.